

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Anne Klaar

Juhtumikorralduslik mudel MARAC ja DASH riskihindamine Eesti näitel

Magistritöö

Juhendaja: Kadri Soo, MA

Tartu 2019

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Anne Klaar

ABSTRACT

Case management model MARAC and DASH risk assessment in the example of Estonia

There have been done remarkable efforts over the last five years in the Republic of Estonia to alleviate the matter of domestic violence. The purpose of the efforts is to provide the victims as professional assistance as possible. Nowadays, domestic violence is not a private affair – it has become a problem in public law.

Still, domestic violence causes a great damage to the victim and it has a negative, sometimes a fatal, impact on victims' lives. According to the crime research in 2018 which was held in Estonia, seven people died because of a domestic violence (Tamm & Solodov, 2019).

In Estonia, different public offices have dissimilar conception in understanding the essence of domestic violence. In addition, there are lack of coordinated collaboration between the authorities and also an inadequate risk assessment. One measure Estonia is testing to fight against domestic violence, is MARAC model which is developed in the United Kingdom. The purpose of the model is to detect the victims with a high risk of domestic violence. In the frame of the model, there is being used a DASH questionnaire of risk assessment.

The author of present work is the coordinator of MARAC program in Põlva County.

The aim of this research was to examine the profile of persons who were sent into MARAC program and examine the range of the risk of violence with DASH. The author used a quantitative research method during the process. In the analysis, the author used 64 DASH risk assessment statistics within the years 2016 until 2018. Also, the author used the victim support provided by Sotsiaalkindlustusamet and statistics compiled by the prevention service.

According to the study, the victims experienced different types of domestic violence in all 64 high-risk-cases. The victim experienced emotional and physical violence the most. The quarter of the victims also experienced a sexual violence and 40% of them a financial violence.

The average victim in MARAC model is a 40-year-old woman with two children and with a permanent residence, who is in a relationship but has tried to break up from the partner within the year. The victim has experienced a physical violence, including strangulation, which has caused different injuries. The victim is afraid of the partner, she is in financial difficulties and

has a prostration. The violence against her has escalated and she has conflicts with her children while having a conversation with them.

The majority of the perpetrators are similar to relationship terrorist according to Johnson's (2008) typology, because they use a control in addition to emotional and physical violence. They isolate the victim from social relationships or commit a harassing surveillance, and also take advantage of their children to manipulate with the partner.

Keywords: MARAC, DASH, domestic violence, high risk, control

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	6
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	8
1.1 Töös kasutatavad mõisted	8
1.2 Lähisuhtevägivalla liigid ja riskitegurid	10
1.2.1 Füüsiline vägivald	10
1.2.2 Emotsionaalne vägivald.....	11
1.2.3 Seksuaalne vägivald.....	13
1.2.4 Majanduslik vägivald	13
1.2.5 Vägivald raseduse ajal ja laste vastu suunatud vägivald	14
1.2.6 Alkoholi ja vaimse tervise häired ning puude lähisuhtevägivalla riskina	15
1.2.7 Lahkumine	16
1.3 Lähisuhtevägivalla teooriad ja mudelid.....	17
2. VÖRGUSTIKUTÖÖ JA RISKIHINDAMISED	23
2.1 MARAC.....	24
2.2 DASH riskihindamine	28
2.3 Probleemiseade.....	30
3. METOODIKA	31
3.1 Andmekogumismeetodid ja valim	31
3.2 Andmestik.....	31
3.3 Analüüsimeetodid	32
4. ANALÜÜS.....	33
5. ARUTELU.....	41
5.1 DASH riskihindamise arutelu.....	44
6. KOKKUVÕTE.....	46
KASUTATUD ALLIKAD.....	49

SISSEJUHATUS

Praeguseks hetkeks on saanud lähisuhtevägivallast Eestis avalik probleem. Lähisuhtevägivalld pannakse toime peamiselt privaatses kodukeskkonnas, kuid üha rohkem inimesi teavitab sellest. Naiste tugikeskuse teenuse 2019. aasta I kvartali kokkuvõttest selgub, et naiste tugikeskustesse pöörduvate arv on suurenenud võrreldes eelmise aasta sama perioodiga 12 % (Sotsiaalkindlustusamet, 2019a). Ohvriabisse pöördumiste arv on 2019.aastal esimeses kvartalis hüppeliselt kasvanud, võrreldes 2018. aasta sama perioodiga kasvas nõustamiste arv 29 % (Sotsiaalkindlustusamet, 2019b).

Sotsiaalministeerium on toonud välja, et 2019. aastast suurenes märkimisväärselt vägivalla tõkestamise rahastamine ning on loodud uusi teenuseid, näiteks avati Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi ööpäevaringne kriisiabi telefon 116006 ning suurenes naiste tugikeskuse rahastus (Sotsiaalministeerium, 2018). Seega on tehtud märkimisväärsed pingutusi riigi erinevate ametkondade ning kolmanda sektori kaasabil, et kannatanud saaksid võimalikult professionaalset abi. Töötades Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi ja ennetusteenuste osakonnas, saan enda praktikale tuginedes väita, et ühiskonna hoiakud ning väärtused on viimase viie aastaga muutunud ning erinevate ametkondade teadlikkus ning valmisolek kannatanuid abistada on kasvanud.

Lähisuhtevägivalla probleem on üha nähtavamal, näiteks meedias, sotsiaalmeedias ja poliitikas, kuid tekitab endiselt kannatanutele suurt kahju ning mõjutab ohvrite elusid negatiivselt, kohati fataalselt. Eesti 2018. aasta kuritegevuse uuringust selgub, et lähisuhtevägivalla tõttu hukkus 2018. aastal Eestis seitse inimest (Tamm & Solodov, 2019, lk 32).

Kuigi lähisuhtevägivalla probleemi lahendamisel on toimunud palju positiivseid arenguid, esineb veel mitmeid takistusi. Näiteks tõi endine siseminister Andres Anvelt (2018) tõi välja, et Eestis on jätkuvalt probleemiks erinevate ametiasutuste ühise arusaama puudumine lähisuhtevägivalla olemuse mõistmisel. Lisaks on probleemiks ametiasutuste koordineeritud koostöö vähesus ning puudulik riskide hindamine (Lähisuhtevägivalla all kannatanute..., 2018). Raudsepp on väitnud, et spetsialistid teevad koostööd, kuid puudub ühtne metoodika, juhised ning ühised eesmärgid (Raudsepp, 2017).

Üks meede, mida Eesti katsetab aastatel 2016 – 2021 lähisuhtevägivalla tõhusamal võitlusel on MARAC mudel. Suurbritannias väljatöötatud MARAC (*Multi-Agency Risk Assessment Conference*) on võrgustikupõhine juhtumikorralduse mudel, mille eesmärgiks on tuvastada

kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvrid ning kindlustada nende kaitse, vähendades seeläbi lähisuhtevägivalda ja selle raskeid tagajärgi (Raudsepp, 2017). Eestis on otsustatud, et programmi MARAC inglise keelset mõistet ei tõlgita ning jäädakse kasutama vaid inglise keelseid väljendeid. Riskihindamise aluseks on spetsialisti struktureeritud hinnang. Hinnangut aitab kujundada Eesti oludele kohandatud DASH (*Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence*) riskihindamise küsimustik (Raudsepp, 2017).

Esimese piirkonnana Eestis alustati 2016. aastal MARAC mudeli katsetamist Põlva maakonnas. Käesoleva töö autor on Põlva maakonna MARAC programmi koordinaator ja koos Piirivalveameti Kagu politseijaoskonna ametnikega koolitanud alates 2018. aastast teiste piirkondade võrgustike liikmeid. Samuti osalesin lähisuhtevägivallaga tegelevate spetsialistidele mõeldud MARAC juhendmaterjali loomisel ning olen viinud läbi DASH riskihindamisi. Hetkel on laienenud MARAC Eesti 13-sse maakonda. Uuringut programmi suunatud juhtumite analüüsi ja programmi tõhususe kohta ei ole Eestis tehtud.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida MARAC mudelisse suunatud isikute profiili ja nende vägivallariski ulatust DASH'i järgi.

Magistritöö on jaotatud viieks peatükiks. Esimene, teoreetiline peatükk käsitleb töös kasutatavaid mõisteid, lähisuhtevägivalla liike, lähisuhtevägivalla põhjusteooriaid ja mudeleid. Teine peatükk keskendub võrgustikutööle ning riskihindamistele, kolmas peatükk annab ülevaate metoodikast. Neljandas peatükis esitatakse uurimuse tulemused ja analüüs ning viies peatükk keskendub arutelule. Töö lõppeb kokkuvõttega.

Täna oma magistritöö juhendajat Kadri Sood, kes toetas ja juhendas mind magistritöö valmimisel. Lisaks ütlen südamest tänusõnad oma lähedastele, sõpradele ning kolleegidele.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1 Töös kasutatavad mõisted

Enne teoreetiliste lähtekohtade juurde asumist, esitan töös kasutatud olulised mõisted: lähisuhtevägivald, MARAC, võrgustikutöö, ohver, ohvrikeskne lähenemine, laps, laps lähisuhtevägivalla ohvrina, risk, kõrge risk, riskihindamine, DASH riskihindamine.

Lähisuhtes asetleidva vägivalla kohta kasutatakse erinevaid mõisteid – paarisuhtevägivald, perevägivald, lähisuhtevägivald. Antud töös kasutan mõistet lähisuhtevägivald, kuna lähisuhtevägivald on laiem mõiste kui paarisuhtevägivald. Lähisuhtes võivad olla lisaks (seksuaal)partneritele veel näiteks vanem, õde-vend, endised partnerid (Soo, 2010). Lähisuhtevägivalla mõistet kasutab Politsei – ja Piirivalveamet ning mõiste on kasutusel ka MARAC programmis. *Lähisuhtevägivald* on „vaimne, füüsiline või seksuaalne vägivald, mis leiab aset inimeste vahel, kes on või on varem olnud üksteisega intiimsuhtes, seadusest tulenevalt seotud või omavahel veresuguluses“ (Politsei- ja Piirivalveamet, i.a).

Võrgustikutöö on iseseisvate toimijate vahel valdavalt mitteametliku, mittehierarhilise ja (pool-) püsiva koosluse loomine vastastikuse rikastamise, jagamise ja koostöö eesmärgil (van Ewijk, 2017, lk 27).

MARAC (Multi-Agency Risk Assessment Conference) on võrgustikupõhine juhtumikorralduse mudel, mille eesmärgiks on tuvastada kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvrid ning kindlustada nende kaitse mitmete asutuste spetsialistide koostöös ning seeläbi vähendada lähisuhtevägivalda ja selle raskeid tagajärgi ning elimineerida otsene oht kannatanu elule. (Sotsiaalkindlustusamet, i.a c).

Ohver e kannatanu on füüsiline isik, kes on kannatanud kahju, sealhulgas tervisekahjustusi, vaimseid kannatusi, hingelist valu või varalist kahju (Naistevastase vägivalla ja..., 2017). Eestis on täiendavalt defineeritud mõiste naistevastase vägivalla ohver ohvriabiseaduses, mille järgi naistevastase vägivalla ohver on „naine, kellele tema suhtes toimepandud soolise vägivalla või sellega ähvardamisega on tekitatud füüsilisi, seksuaalseid, psüühilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi kas avalikus või eraelus“ (RT I, 04.01.2019, 12).

Laps on alla 18 aastane isik (RT I, 28.11.2017, 2)

Laps lähisuhtevägivalda ohvrina on otsene kannatanu, kuid ka lähisuhtevägivalda pealt näinud või kogenu (Naistevastase vägivalda..., 2011).

Risk on lähisuhtevägivalda kontekstis kannatanute vastu toimepandava vägivaldteo mis tahes vigastuste või kahjustuste oht (Rösemann, et al., 2011).

Riskihindamine tähendab ohu suuruse kindlakstegemise ja hindamise protsessi konkreetsetes olukorras. Lähisuhtevägivalda juhtumites hinnatakse tõenäosust, et lähisuhtevägivald kordub ning süveneb. Samuti hinnatakse, kas esineb võimalus saada surmavaid tagajärgi. Riskitegurite hindamisel kasutatakse süsteemset lähenemist ning ka riskide hindamise meetodeid ja vahendeid (Roehl & Guerin, 2000).

Kõrge riski mõistet kasutatakse olukordade puhul, kus ohvreid ähvardab väga suur oht - nende õigust elule, tervisele ja vabadusele võidakse rängalt rikkuda. Kõrge riskiaste viitab ohule, et suure tõenäosusega võib aset leida tapmine või mõrv, tapmis- või mõrvakatse, ohtlike esemete abil toime pandud vägivald, vältimatut arstiabi nõudvaid raskeid tervisekahjustusi tekitav vägivald, korduv tervisekahjustusi tekitav vägivald, ränk ja pidev sund ja kontroll, vägistamine, jälitamine, vabaduse võtmine, orjastamine ja piinamine ja suitsiid (Sotsiaalkindlustusamet; Siseministeerium, 2018).

Akronüüm DASH tuleneb inglise keelest (Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence). See on MARAC programmis riskide hindamise vahend, mis koosneb 24 küsimusest (ibid).

Lähisuhtevägivalda juhtumites esineb harva vaid ühte liiki vägivalda (füüsilist, emotsionaalset, majanduslikku, seksuaalset), enamasti on lähisuhtevägivalda liigid segunenud (Anderson, 2010). Samas on oluline uurida vägivalda liike eraldi, saamaks aru lähisuhtevägivalda dünaamikast ning ulatusest ja tagajärgedest ning pakkumaks sobilikke lahendusi sellega tegelemiseks (Haljand, 2018). Kimmel (2002) liigitab lähisuhtevägivalda instrumentaalseks ning ekspressiivseks ja need erinevad peamiselt vägivaldteost tulevatest põhjustest. Ekspressiivse vägivalda põhjuseks on tavapäraselt vähene konfliktide lahendamise oskus ning puudulik emotsioonide juhtimise võime. Instrumentaalne vägivald ilmneb, kuna vägivaldteostaja soovib kannatanu üle saavutada kontrolli ning võimu ja vägivald tavapäraselt aja jooksul eskaleerub (Kimmel, 2002). Instrumentaalne ja ekspressiivne vägivald võib sisaldada nii füüsilist, emotsionaalset, seksuaalset ja majanduslikku vägivalda.

1.2 Lähisuhtevägivalla liigid ja riskitegurid

1.2.1 Füüsiline vägivald

Perevägivalla vähendamise ja ennetamise juhendmaterjal (2011) on välja toodud, et kõige kergem on märgata füüsilist vägivalda, kuna kannatanul on raskematel juhtudel nähtavad vigastused, mis tekivad enamasti löömise või peksmise tagajärjel (Linno, Soo, & Strömpl, 2011). Kergemaid füüsilise vägivalla vorme ei peeta tihti vägivallaks ning võidakse ajada segamini peretülidega, kuna nähtavaid vigastusi kannatanul ei ole (Justiitsministeerium, i.a.). Eestis kehtiva karistuseadustiku (2001) § 121 lg 1 järgi toimub kehaline väärkohtlemine siis, kui kannatanu tunneb valu. Valutunde võivad põhjustada kannatanule tõukamine, kriimustamine, kinni haaramine, raputamine, mingi esemega viskamine, löömine, pekmine, juustest tirimine, kägistamine, lämmatamine, hammustamine, mürgitamine, põletamine, kinnihoidmine, kinnisidumine, külm- või tulirelva kasutamine vms (Linno, Soo, & Strömpl, 2011).

Erinevate riikide poolt läbi viidud kannatanu surmaga lõppenud lähisuhtevägivalla juhtumite analüüsid kinnitavad, et suurem osa toimepanijaid on tarvitanud kannatanute suhtes eelnevalt füüsilist vägivalda (Home Office, 2016; Richards & Baker, 2003; Salla, Ceccato, & Ahven, 2012). Suurbritannia siseministeeriumi-*Home Office* (2016) analüüsis selgus, et 33 mõrvaga lõppenud lähisuhtevägivalla juhtumist oli toimepanija eelnevalt olnud kannatanu suhtes vägivaldne kuni 24-l korral. Ametnikud olid teadlikud vägivallast umbes pooltel juhtumitest (Home Office, 2016).

Seega varasem vägivalla tarvitamine on kõige levinumaks riskiteguriks lähisuhtevägivalla mõrvajuhtumites (Mitendorf & Raudsepp, 2019). Eluohtliku vigastuse või surma oht on suurem, kui vägivallatseja on kasutanud tulirelva või muid esemeid, kägistas või lämmatas kannatanut (Douglas, 2018). Kannatanuid, keda vägivallatseja on kägistanud, tapeti erinevate uuringute järgi kaks kuni seitse korda rohkem kui naisi, kelle puhul seda riskitegurit ei olnud (ibid).

Füüsilised rünnakud on mõningatel juhtumitel fataalse tagajärjega, kuid võivad esineda vägivaldses suhtes ka ainult üks kord või harva. Füüsilise vägivalla kasutamine soodustab

vägivallatsejal kasutada ulatuslikumat kontrolli ohvri elus (NCDCV, i.a), kui suhtesse lisandub emotsionaalne vägivald (Roehl & Guerin, 2000).

1.2.2 Emotsionaalne vägivald

Emotsionaalne vägivald on palju varjatum vägivalla liik. Delara (2016) märgib, et emotsionaalse vägivalla pikaajaline ning intensiivne kasutamine võib kannatanule tekitada suuri kahjusid ning raskeid tervisekahjustusi, nagu näiteks depressioon, ärevushäire, posttraumaatiline stressihäire või suitsiidsus. Vägivallatsejate eesmärgiks on ohvri enesetunde, eneseusu, vastupanuvõime purustamine ja isiksuse hävitamine (Bancroft & Silverman, 2002). Kase (2013) on toonud oma ettekandes välja, et emotsionaalne vägivald võib sisaldada erinevaid tehnikaid alates psühholoogilisest survest ja jõhkrast sõimust kuni sotsiaalse isolatsioonini. Emotsionaalse vägivalla alla kuulub kritiseerimine ja halvustamine, söimamine, alandamine, hirmutamine ja ähvardamine, süstemaatiline kontrollimine, sotsiaalne isoleerimine ning manipuleerimine vms (Kase, 2013). Emotsionaalne vägivald on tavapärastel põimunud teiste lähisuhtevägivalla liikidega ning on kõige levinum. Sageli peavad ohvrid emotsionaalset vägivalda ka kõige laastavamaks ja raskemini talutavaks (Linno, Soo, & Strömpl, 2011).

Viibisin 2019.aasta mais õppereisil Šotimaal, kus Edinburghi politsei rõhutas, et üha enam pööravad nad MARAC juhtumites tähelepanu emotsionaalsele vägivallale (nt sunnile, kontrollile, ahistavale jälitamisele ning ähvarustele tappa), kuna on esinenud juhtumeid, kus lähisuhtes aset leidvale mõrvale ei eelnenud füüsilist vägivalda, vaid emotsionaalne vägivald. Douglas (2018) on toonud välja, et kannatanud ei pruugi kunagi kogeda tegelikku või ähvardavat füüsilist vägivalda, kuid võivad siiski olla surmaohus. Sellistel juhtudel võib esineda teisi olulisi riske, mis ilmnevad toimepanija käitumises, näiteks -füüsiline vägivald väljaspool lähisuhet, intensiivne armukadedus ohvri vastu või pikaajalise kontrolli teostamine ohvri igapäevaste tegevuste ja elu üle (Douglas, 2018). Eelnevalt kirjeldatud 2016. aastal (Home Office, 2016) läbi viidud Suurbritannia lähisuhtevägivalla mõrvade uuringust selgus, et üheksal juhul 33-st ei võetud ametkondade poolt emotsionaalse vägivalla märke tõsiselt (nt isoleerimist, sundi ja kontrolli, ähvardusi, jälitamist ja ahistamist). Seega võib olla kontrollimeetmete kasutamine vägivallatseja poolt tõsine risktegur ning on olnud esindatud juhtumite puhul, kui kannatanu on saanud raskeid vigastusi või on kannatanu tapetud (Home Office, 2016). Bleijie (2014) toob välja, et juhtumite pihul, kui vägivallatseja on tapnud lähisuhtes kannatanu, on esinenud 36% juhtudes vägivallatseja poolset kontrolli ning 30% juhtudes on vägivallatseja eelnevalt käitunud armukadedalt või obsessiivselt.

Johnson (2008) märgib, et vägivallatsejad isoleerivad kannatanu, nad võivad katkestada kannatanu suhted ja sidemed välismaailmaga, et takistada kannatanut suhtlemast pere või sõpradega ning kontrollida kõiki kannatanu kontakte. Mitendorf ja Raudsepp (2019) on öelnud, et partneri isoleerimine sotsiaalsetest suhetest on lähisuhtevägivalla dünaamika sage osa, mis viitab tõsise vägivalla riskile, äärmuslikel puhkudel sisaldab isoleerimine näiteks ka luku taha panemist, vangistust ja eralduses hoidmist (Mitendorf & Raudsepp, 2019).

Richards (2009) on märkinud, et vägivallatsejad kasutavad tihti ähvardusi, et hoida oma partnereid suhtes ning nad ähvardavad kannatanuid, lapsi, teisi pereliikmeid või isegi lemmikloomi vigastada või tappa. Samuti võib vägivallatseja ähvardada enesetapuga või ähvardada esitada kannatanu kohta valesüüdistusi või teha valeteadeid lastekaitsetöötajatele (Richards, 2009). Hirmutamise eesmärk on kannatanu kohutamine, selle alla kuulub nii ähvardavate žestide tegemine, kannatanu asjade purustamine, vara hävitamine, lemmikloomade vigastamine või relvade eksponeerimine jms. Hirmutamisega annab vägivallatseja selge sõnumi, et kui kannatanu talle ei allu, järgnevad vägivaldsed tagajärjed (ibid).

Emotsionaalse vägivalla alaliigiks, mõnikord nimetatud ka eraldiseisvaks liigiks, on jälitamine. Jälitamine on käitumisviis, mis põhjustab ohvris hirmu ja tavaliselt kaasnevad sellega korduvad ähvardavad või ahistavad käitumisviisid, nagu telefonikõned, kannatanu jälitamine või jälgimine kodus, töökohas ja sotsiaalmeedias (FindLaw, i.a). Karistusseadustikus (2001) on ahistav jälitamine defineeritud järgmiselt: „*teise isikuga korduva või järjepideva kontakti otsimise, tema jälgimise või muul viisil teise isiku tahte vastaselt tema eraellu sekkumise eest, kui selle eesmärk või tagajärg on teise isiku hirmutamine, alandamine või muul viisil oluliselt häirimine*„ (RT I, 04.01.2019, 12). Jälitamist seostatakse kõrge riskiga, eriti kui jälitamisega kaasneb füüsiline kallaletung (Rösemann, et al., 2011). Kahu (2018) toob välja, et ahistav jälitamine on tavaliselt korduv ja süstemaatiline. Eestis kriminaliseeriti ahistav jälitamine 14.juunil 2017. aastal, seoses Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni ratifitseerimisega (Kahu, 2018).

Suurbritannias 2014.aastal läbi viidud kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumite analüüs näitas, et on esinenud juhtumeid, kus ametnikud ei ole arvestanud sundiva kontrolli mõju kannatanutele (Robinson, Myhill, Wire, Roberts, & Tilly, 2016).

1.2.3 Seksuaalne vägivald

Seksuaalse vägivallaga kaasneb alati vaimne vägivald ning sageli füüsilise vägivald (Markus & Sandison, 2018). Iga seksuaalvägivalla akt erineb tüübi, kestvuse, intensiivsuse ja sageduse poolest (ibid). Seksuaalse vägivalla alla kuuluvad muuhulgas soovimatu seksuaalne tähelepanu ja häirimine, seksuaalne füüsiline kontakt ning sundlus, vägistamiskatsed ning vägistamine (Kase & Pettai, 2006). Richards'i ja Baker'i (2003) hinnangul on vägivallatseja seksuaalne rünnak korduva ohvriks langemise ja potentsiaalselt surmava vägivalla üks kõige järjepidevamaid näitajaid, seega seksuaalne vägivald viitab kõrgele riskile (Richards & Baker, 2003). Seksuaalse vägivalla peamine eesmärk on alandada kannatanut ning kasutada võimu ja kontrolli, mitte seksuaalne rahuldatus (Markus & Sandison, 2018).

Seksuaalne vägivald on sageli varjatud vägivallavorm. Tihti ei räägi lähisuhtevägivalla ohvrid seksuaalsest vägivallast. Ei ole teada, kui paljud partneri poolt tapetud naised on olnud eelnevalt lähisuhtes vägistamise ohvrid (Richards & Baker, 2003). Eestis 2015. aastal läbiviidud uuring kinnitas, et naistel on suur tõenäosus langeda seksuaalvägivalla ohvriks ka paarisuhtes olles ja rasedana (Soo, Laanpere, Lippus, & Part, 2015).

1.2.4 Majanduslik vägivald

Majandusliku vägivalla toimepanijate eesmärgiks on kannatanu üle kontrolli ning võimu saavutamine või säilitamine, mille käigus vähendatakse ohvrite iseseisvat toimetulekut ning muudetakse ta vägivallatsejast sõltuvaks (Adams, Sullivan, Bybee, & Greeson, 2008).

Majanduslik vägivald võib avalduda erinevates tegevustes, nagu näiteks kannatanu raha äravõtmine või selle kasutamise kontrollimine, takistamine; võlgade tekitamine, tööl käimise takistamine, lastele elatisraha maksmisest keeldumine (Linno, Soo, & Strömpl, 2011). Majanduslik vägivald pannakse toime eesmärgiga takistada kannatanu iseseisvust (Sharp-Jeffs, 2015).

Haljend (2018) küsitles oma magistritöö raames tugikeskustest teenuseid saavaid või teenuseid saanud lähisuhtevägivalda kogenud täiskasvanud naisi. Küsitlusest selgus, et majanduslikku vägivalda olid kogenud kõik vastanud ja mure majandusliku toimetuleku pärast omab olulist mõju naise otsusele vägivaldsesse suhtesse jääda, sellest lahkuda või majanduslikel põhjustel suhtesse naasta (Haljand, 2018).

1.2.5 Vägivald raseduse ajal ja laste vastu suunatud vägivald

Unisef (2017) on toetudes uuringutele toonud välja, et lähisuhtevägivalla pealt nägemise ja laste otsese väärkohtlemise vahel on seos. Laste väärkohtlemise ohvrite seas on 40 %-l ka lähisuhtevägivalla pealtnägemise kogemus ning vanemate vahelise lähisuhtevägivallaga kokku puutunud lapsed langevad 15 korda tõenäolisemalt füüsiliste ja/või seksuaalsete peresiseste ning pereväliste rünnakute ohvriks (Unisef, 2017). Peredes, kus üks vanem kasutab teise suhtes vägivalda, on lastel suurem tõenäosus langeda füüsilise, vaimse või seksuaalse väärkohtlemise ohvriks oma vägivaldse vanema poolt (Smith, Nickles, Mulmat, & Davies, 2002).

Bancroft ja Silverman (2002) toovad välja mitmeid võimalikke kahjustusi lastele, kes on oma peres kogenud vanemate vahelist lähisuhtevägivalda. Lapsed näevad pealt vägivalda või ähvardusi, mida kogeb kannatanust vanem. Vägivallatseja võib tekitada lastele füüsilisi vigastusi tahtmatult, rünnates teist vanemat. Samuti juhul, kui lapsed üritavad sekkuda ning kaitsta kannatanut (Bancroft & Silverman, 2002). Vägivald ei pruugi laste ja kannatanu jaoks lõppeda ka vanemate lahtusega. Vägivaldne vanem võib kasutada vägivalda ajal, kui külastab lapsi. Antud käitumise tagajärjel võivad kannatanu ja lapse suhted halveneda. Lähisuhtevägivalla ohvriks langenud laste emotsionaalne taastumine sõltub nende suhtest vanemaga, kes ei ole neid väärkohelnud (ibid). Vägivallatsejale on omane kasutada vastutustundetuid kasvatamisviise, et võita laste poolehoid. Vägivallatsejad kasutavad taktikaid, kus nende huvi laste vastu vaheldub laste ignoreerimisega. Samuti kaasneb vaimne vägivald ja manipulatsioon ning lapse röövimise oht (ibid).

Pettai jt (2016) rõhutavad, et kodus toimuvasse lähisuhtevägivalda on kaasatud ka lapsed, kes kasvavad üles pideva hirmu ja terrori õhkkonnas: vägivalla pealt nägemine, vägivallaga ähvardamine, nähtavad füüsilised vigastused, seksuaalvägivald jms. Vägivaldne pereelu on lastele agressiivsuse õppimise kooliks. Kehtib seaduspärasus, et agressiivsus antakse edasi ühelt põlvkonnalt teisele (Pettai, Tiit, Ruubel, Rist, & Laidmäe, 2016). Eesti 2018. aasta kuritegevuse uuringust selgub, et 2018. aastal registreeriti Eestis 3607 lähisuhtevägivalla kuritegu (Tamm & Espenberg, 2016). Veidi enam kui neljandikul korral pandi kuritegu toime lapsohvri või –pealtnägijaga juuresolekul (ibid). Ühiskonna ja ametnike teadlikkust laste üleelamiste kohta on oluliselt suurendanud uuringud, mis küsivad lastelt endalt, kuidas

lähisuhtevägivalla kogemus on nende elu mõjutanud ning nende tunnete kohta vägivaldse vanema vastu ja nende võimalusi vägivallaga toimetulemiseks (Harne & Radford, 2008).

Raseduse ajal on naisele ohtlik eelkõige füüsiline vägivald, sest see ohustab lisaks naise tervisele ka loodet. Naistevastane lähisuhtevägivald raseduse ajal võib lõppeda kannatanu ja loote surma või raskete kehavigastustega (WHO, 2011) Samuti mõjub loote kasvule ja arengule stress, mis on tekkinud emale kogetud vägivallast. Maailma Tervishoiu Organisatsioon (ibid) on välja toonud, et Ameerika Ühendriikides läbi viidud uuringute kohaselt suurendas rasedus märkimisväärselt kannatanute riski langeda mõrva ohvriks. Samuti toodi välja, et mehed, kes kasutavad naise raseduse ajal vägivalda, tapavad oma ohvri tõenäolisemalt. Lähisuhtevägivalda kogenud naiste seas on enam suremust ning on täheldatud emade suitsiidi pärast rasedust (ibid).

Aastatel 2005-2006 viis Eesti Avatud Ühiskonna Instituut (Kase & Pettai, 2006) läbi rasedate vastu suunatud lähisuhtevägivalla uuringu. Küsitleti 553 äsjasünnitanud naist, mis moodustas ca neli protsenti kõigist aasta jooksul sünnitanud naistest. Vastanutest 12% kannatas viimase raseduse ajal oma praeguse elukaaslase vägivalla all. Uue elukaaslasega koos elavatest naistest kogenud eelmise partneri poolt raseduse ajal 32% vaimset, 20% füüsilist ja 6% seksuaalset vägivalda (ibid). Elamine pideva pinge all ja koduse vägivalla kartuses on viinud 85-90% lähisuhtevägivalda kogenud rasedatest pingele ja stressi seisundisse, 83% kurtis ärrituvuse, 58% masenduse või depressiooni üle. Uuring näitas, et raseduse ajal lähisuhtevägivald suurenes. Lähisuhtevägivalla ohvrid on abordi riskigrupp. Vägivallada kannatanud naistest on rohkem kui pooled teinud aborte, vägivallavaba suhetes elavatest naistest iga kolmas (Kase & Pettai, 2006).

Eesti Ämmaemandate Ühingu poolt 2013.aastal läbi viidud uuring kinnitas, et naised, kes kogesid täiskasvanueas lähisuhtevägivalda, planeerisid oma rasedust väiksema tõenäosusega (Lippus, Laanpere, Tuisk, & Karro, 2013).

1.2.6 Alkohol ja vaimse tervise häired ning puude lähisuhtevägivalla riskina

Suurbritannia lähisuhtevägivalla mõrvade uuringust (Home Office, 2016) selgus, et vaimse tervise probleemid esinesid vägivallatsetel ja kannatanutel 76 % juhtumitest, 84 % olid vaimse tervise häired toimepanijal (nt depressioon, psühhoosid, suitsiidsed mõtted ja suitsiidikatsed) ja 16 % juhtumitest esinesid kannatanul vaimse tervise probleemid. Analüüsitud juhtumitest tuvastati uimastavate (alkohol, narkootikumid) ainete kuritarvitamist ligikaudu 60-

1 % juhtumite puhul. Nii vaimse tervise probleemid, kui ka ainete kuritarvitamine esines 36%-l juhtumitest, kannatanute puhul esinesid mõlemad riskitegurid 21% puhul (Home Office, 2016).

Finney (2004) kirjutas, et lähisuhtevägivalda panevad toime sageli alkoholi liigtarvitanud inimesed. Samuti võivad ohvrid liigtarvitada alkoholi, kuid kannatanute alkoholi liigtarvitamise probleem võib olla tekkinud ohvriks langemise tagajärjel. Tõendid näitavad, et alkohol soodustab konflikti eskaleerumist vägivallaks (Finney, 2004).

Thiara (2016) sõnul suurendab kannatanu erivajadus lähisuhtevägivalda ohtu ning puuetega inimestel on suurem tõenäosus kogeda lähisuhtevägivalda, samuti on nende poolt talutud vägivald tihti raskem, nad kogevad seda sagedamini ning see kestab kauem aega. Puuetega inimeste lähisuhtevägivalda juhtumites esineb rohkem vägivallatseja poolset kontrolli, mis suurendab kannatanu haavatavust ja isolatsiooni ning suurendavad takistusi põgenemiseks (Thiara, 2016). Grech ja Burgess (2011) toovad välja, et vägivallatsejad, kes kuritarvitavad alkoholi või narkootikume, on sageli agressiivsemad ning põhjustavad lähisuhtes kannatanutele tõsisemaid vigastusi või panevad toime seksuaalvägivalda. Samas on rõhutatud, et „uimastid, alkohol ning vaimse tervise häired ei ole automaatselt riskiteguriks, need muutuvad riskiteguriteks ainult seoses vägivaldse käitumisega“ (Rösemann, et al., 2011).

1.2.7 Lahkuminek

Kannatanutel, kes lahkuvad vägivaldsest suhtest on suurem risk sattuda mõrva või mõrvakatse ohvriks. Paljud intsidendid juhtuvad ajal, mil vägivallatsejad kohtuvad lastega (Reducing the Risk of Domestic Abuse, i.a). Kui suhte ajal on toimunud vägivald, on tavaline, et süüdlased jätkavad või suurendavad vägivalda pärast lahusolekut, püüdes saavutada või kinnitada kontrolli ohvri üle või karistavad kannatanut suhtest lahkumise eest (Douglas, 2018).

Vägivald, mis ilmneb esimest korda pärast lahkuminekut, võib samuti olla eluohtlik või surmav, kuna endine partner võib kogeda tugevat kontrolli kaotamise tunnet (ibid). Austraalia mõrvaga lõppenud lähisuhtevägivalda 2012-2013 juhtumite analüüsist (2015) selgub, et kahes kolmandikus kõikidest intiimpartnerite tapmistest, olid ohver ja vägivallatseja hiljuti lahku läinud või oli käimas lahkumineku protsess.

1.3 Lähisuhtevägivalda teooriad ja mudelid

Lähisuhtevägivalda seletamiseks on loodud mitmeid teooriaid. Lawson (2012) on leidnud, et lähisuhtevägivalda sotsioloogilised teooriad selgitavad vägivaldset käitumist pigem sotsiaalsete struktuuride funktsioonide kaudu, aga mitte individuaalse patoloogiana. Lähisuhtevägivalda teooriad (sh süsteemiteooria, ökoloogiline teooria, vahetus/sotsiaalse kontrolli teooria, ressursi teooria ja vägivalda subkultuuri teooria) käsitlevad lähisuhtevägivalda kui perekonnasisese konflikti väljendust, mida on kõige parem mõista läbi vägivaldale kaasa aitavate sotsiaalsete struktuuride uurimise (Lawson, 2012). 1970-ndatel hakati lähisuhtevägivalda maailmas tunnustama laialdase sotsiaalse ning eelkõige naistesse puutuva probleemina, sinnaamaani käsitleti lähisuhtevägivalda peresiseste konfliktidena (ibid).

Antud peatükis keskendun lähisuhtevägivalda erinevatele teoreetilistele tõlgendustele (ökoloogiline teooria, feministlik teooria, sotsiaalse õppimise teooria, perevägivalda teooria, Johnsoni paarisuhte tüpologia ning Duluth'i mudelile). Ökoloogiline ja sotsiaalse õppimise teooria on sooneutraalsed, feministlik aga mitte.

Ökoloogiline teooria peab lähisuhtes toimuva vägivaldse käitumise mõistmisel ülioluliseks indiviidi keskkonda ja suhteid. Selle teooria kohaselt käsitletakse täpsemaid muutujaid (nagu nt isiklik areng) laiemate muutujate (nt kultuurinormid, subkultuurid) kontekstis (Lawson, 2012). Linno jt (2011) toovad välja, et lähisuhtevägivalda mudel sisaldab nelja süsteemse sotsiaalse konteksti taset. Indiviidi käitumist mõjutavad makro-, ekso- ja – mikrosüsteem ning ontogeneetilised faktorid (ibid). Makrosüsteem koosneb üldistest kultuurinormidest ja uskumussüsteemidest, eksosüsteem koosneb gruppide ja institutsioonidest (nagu nt kool, töökaaslased, kirik) ja seob perekonda laiema keskkonnaga (ibid). Mikrosüsteemiks on perekond ehk indiviidi vahetult ümbritsev keskkond ise ning ontogeneetilised faktorid, mis viitavad indiviidi isiklikule arengule ja määravad, mida indiviidi isiklik arengulugu sellesse kolmetasandilisse sotsiaalsesse konteksti endaga kaasa toob (Linno, Soo, & Strömpl, 2011). Iga konkreetset lähisuhtevägivalda stsenaariumit mõjutavad faktorid kõigilt neilt neljalt süsteemitasemelt (Lawson, 2012).

Cunningham jt (Cunningham, et al., 1998) toovad välja, et *sotsiaalse õppimise teooria* seisukohast on vägivaldne käitumine õpitud - lapsed jälgivad neile oluliste inimeste (vanemate, õpetajate, treenerite) käitumist ja jäljendavad käitumisviisi, mis toob soovitud tulemuse. Kui perekonnas kogatud vägivaldset käitumist toetavad üldised ühiskondlikud hoiakud, siis

negatiivsed suhtlusmudelid kinnistuvad ja suurenevad (Cunningham, et al., 1998; Lawson, 2012). Seetõttu on vajalik lisaks lähisuhtes toimuva vägivalda peatamisele pöörata tähelepanu ka kogukondade ja ühiskonna üldistele hoiakutele (Daro & McCurdy, 2008). Lawson (2012) ütleb, et kui laps kasvab üles keskkonnas, kus konflikte lahendatakse emotsionaalset või füüsilist vägivalda kasutades, võib ta hakata sarnaselt käituma.

Feministlik teooria käsitleb lähisuhtevägivalda ühe näitena sellest, kuidas väljendub meeste soopõhine domineerimine naiste üle. Lähisuhtevägivald on seotud ebavõrdsuse ning võimuga ja vägivaldlatsejad kasutavad vägivalda, sest nad saavad seda teha ühiskondlike hoiakute tõttu (Lawson, 2012; Bell & Naugle, 2008). On toodud välja, et mehed, kes lähtuvad traditsioonilistest soorollidest on vägivaldsemad, kui mehed, kes sarnaseid väärtusi ei poolda (Linno, Soo, & Strömpl, 2011). Arvatakse, et ühiskonna poolt kindlaks määratud ja lapsepõlves üksikisikutele õpetatud rollid asetavad mehed naiste suhtes kõrgemale võimupositsioonile (Bell & Naugle, 2008).

Soo (2015), kes tugines nii sotsiaalse õppimise kui ka feministlikule teooriale on leidnud, et naistevastast lähisuhtevägivalda ei soodusta mitte niivõrd mehe sotsiaalmajanduslik olukord ega haridustase, vaid eelkõige patriarhaalne kultuuriruum ehk soorollid, vägivaldaga seotud hoiakud ning lapsepõlvekogemused. Vägivaldne käitumisaad on ühest küljest sotsialiseerumise käigus omandatud, kuid seda toetavad kultuuris levinud ja individuaalselt omaks võetud patriarhaalne suhtumine soosuhetesse ning seksistlikud ja ohvrit süüdistavad hoiakud (Soo, 2016).

Järgnevalt tutvustan Duluthi mudelit, mille töötasid välja Paymar ja Pence (1993) 1984. aastal Ameerika Ühendriikides, toetudes feministlikule teooriale, mis lähtus lähisuhtevägivalda ohvrite kogemustest. Mudeli väljatöötamise peamiseks ajendiks oli jõhkra mõrvaga lõppenud lähisuhtevägivalda juhtum. Mudel keskendus ohvrikesksele lähenemisele ning vägivaldlatseja motiividele (Paymar & Pence, 1993, lk 1). Autorid viisid läbi lähisuhtevägivalda ohvritega rühmaintervjuud ning lähtudes intervjuude tulemustele koostasid võimu ja kontrolliratta (joonis 1). Joonis näitab, et lähisuhtevägivald põhineb pigem käitumismustril, mitte ei koone üksikutest episoodidest, mille põhjusteks on emotsioonide plahvatus (ibid). Ratas visualiseerib taktikaid, mida kasutavad vägivaldlatsejad vägivaldses lähisuhtes.

Joonis 1 . Võimu ja kontrolliratas (Allikas: Pence ja Paymar, 1993)

Rattal kujutatu näitab, et vägivallatsejate iseloomulikuks käitumismustriks on kontrolli ja võimu kehtestamine kannatanu ning teiste perekonnaliikmete üle. Võimu ning kontrolli saavutamiseks kasutab vägivallatseja süstemaatilist hirmutamist, ähvardamist, manipulatsiooni, sundi ning füüsilist, majanduslikku ja/või seksuaalset vägivalda. Vägivallatseja eesmärk on panna partner tundma hirmu ja kuuletuma endale (Linno, Soo, & Strömpl, 2011). Füüsilise ja seksuaalse vägivalla kasutamine on harvemini esinev kui emotsionaalne vägivald, kuid tugevdab teiste väärkohtlemise taktikate (nt emotsionaalne kuritarvitamine, isolatsioon, laste võtmise ohud) mõju. Järjepidev vägivalla taktikate kasutamine õõnestab partneri võimet iseseisvalt tegutseda (Paymar & Pence, 1993, lk 3).

Duluth'i mudel ning võimu ja kontrolliratta välja töötamine tõid uusi teadmisi käsitlemaks lähisuhtevägivalda. Mudeli väljatöötajad juhtisid tähelepanu asjaolule, et lähisuhtevägivalda vähendamise parim meede on vägivallatseja käitumise muutmine, kaasates kogukonda, rakendades kriminaal- ja tsiviilõigusi ning vähendades asutuste vahelisi „auke“. (Farrely, 2016). Sekkumine lähisuhtevägivalda hakkas sisaldama teenuseid ning tähelepanu pööramist ka vägivallatsejatele, sealhulgas vägivallatseja karistamist, sest see aitas suurendada kannatanu ohutust (Pence, i.a). Samuti aitas Duluth'i mudel ühtlustada ametkondade kasutatavaid praktikaid, suurendada kannatanute ohutust, suurendades ametkondade vastutust ja parandades asutustevahelist võrgustikutööd (Farrely, 2016). Esialgmesse võrgustikku kuulusid häirekeskuse, politsei, prokuratuuri, šerifi, tsiviil- ja kriminaalkohtu, naiste tugikeskuste esindajad, samuti vaimse tervise spetsialistid ning loodud organisatsioon, mille peamiseks eesmärgiks oli asutuste töö koordineerimine (Pence, i.a). Duluth'i aluseks oleva käsitluse keskmeks on vägivalda lõpetamine, mitte isikutevaheliste suhete lõpetamine (ibid). Mudel tähtsustas kannatanutele individuaalse turvaplani koostamise vajalikkust ning rõhutas, et erinevaid lähisuhtevägivalda juhtumeid peab enne sekkumist hindama (ibid).

Feministlik lähenemine ning Duluth'i mudel näeb lähisuhtepartnerite vägivalda meeste soolise domineerimise väljendusena (Paymar & Pence, 1993). Lähisuhtevägivalda juhtumitega tegeledes on oluline silmas pidada sugupoolte aspekti ning arvestada naiste sotsiaalset ebavõrdsust ja levinud soostereotüüpe. Samas ei tohi siiski unustada, et ka naised võivad olla oma intiimpartnerite suhtes vägivaldsed ning lähisuhtevägivalda esineb ka samasoolistes peredes (Farrely, 2016).

Ameerika sotsioloog Michael Johnson integreeris feministliku ja perevägivalda teooria ning töötas välja paarisuhtevägivalda tüpoloogilise käsitluse, mis tugineb sündiva kontrolli kasutamise ulatusele (Soo, 2010). Johnson (2008) keskendus eelkõige partnerite vahelisele vägivallale, kuid vaatas perekonda tervikuna, ühe sotsiaalse üksusena.

Kasutan oma töös Johnsoni lähenemist, kuna see annab tervikliku ülevaate erinevate lähisuhtevägivalda tüüpide, põhjuste ning tagajärgede kohta. Samuti integreerib see endas erinevaid lähenemisi ning käsitleb lähisuhtes toimuvat vägivalda võimalikult paljusid erinevaid aspekte hõlmavalt. Johnson (2006) rõhutas lähisuhtevägivalda juhtumite üksikasjalikku hindamise vajalikkust ja tõi välja, et lähisuhtevägivalda juhtumitel on erinevad põhjused ja arengumudelid ning tagajärjed ja need nõuavad erinevaid sekkumisvorme.

Johnson (2008) on toonud välja nelja tüüpi lähisuhtevägivalda – paarisuhte terror, vägivaldne vastuhakk, situatsiooniline vägivald ning vastastikune vägivaldne kontroll. Tüübid erinevad peamiselt sundusliku kontrolli kasutamise määra poolest (Johnson, 2008), kuid ka vägivaldsete juhtumite esinemissageduste, eskaleerumise ning vigastuste raskusastmete poolest ja soopõhiselt (Johnson, 2006).

Paarisuhte terrori korral püüab vägivallatseja omandada üleüldist võimu kannatanu suhtes ning domineerida kannatanu ning tema suhete üle. Vaimne, füüsiline ning seksuaalne vägivald on vahenditeks kontrolli saavutamisel (Johnson, 2008). Johnson lisab, et kannatanu suhtes toimepandav vägivald võib sisaldada sundimisi ja ähvardusi, hirmutamist, emotsionaalset väärkohtlemist, isolatsiooni, majanduslikku väärkohtlemist ja partneri lastega manipuleerimist ning väärkohtlemist jms (ibid). Suure tõenäosusega vägivald suureneb aja jooksul ning põhjustab kannatanule raskeid tagajärgi. Paarisuhte terroris ei pruugi olla olulisel määral füüsilist vägivalda, kuid see võib lõppeda siiski kannatanu või laste mõrvaga (Johnson & Ferraro, 2000). Kontrollivat käitumist on võimalik kasutada olulise füüsilise vägivallata (Johnson & Leone, 2005). Kontrolli saavutamine partneri üle ei piirdu üksikute vägivalla juhtumitega, vaid see on pikaajaline vägivallatseja poolt kasutatav käitumismuster. Sarnastes suhetes on kannatanu isoleeritud oma sugulastest, sõpradest, informatsioon ja majanduslikud võimalused ning lubatud suhted sõltuvad vägivallatseja tahtest (Johnson, 2008, lk 8). Paarisuhte terrorismi tagajärjed erinevad teistest vägivalla tüüpidest, kuna see toimib pikema aja jooksul ning areneb koos suhtega (ibid, lk 37). Johnson ja Leone (2005) rõhutavad, et tagajärgede raskusaste ei sõltu niivõrd vägivalla aktide toimepaneku sagedusest või vigastuste raskusastmest, vaid kontrollist, mida rakendab toimepanija. Pence ja Paymari väljatöötatud võimu ning kontrolliratas kirjeldab enamasti sellist käitumist, mida kasutab paarisuhteterrorist (Pence, i.a). Paarisuhte terrorismi rasked tagajärjed tulenevad pikaajalisest stressist, mida tekitab kontrollivas ja ähvardavas suhtes olemine. Süstemaatiline kontroll mõjutab tõenäoliselt kannatanute igapäevast tegevust, sealhulgas tööhõivega seotust. Paarisuhte terrori ohvrid tarvitavad rohkem valuvaigisteid ning antidepressante kahjudega toimetulekuks (Johnson & Leone, 2005).

Vägivaldse vastuhaku panevad enamasti toime paarisuhte terrori ohvriks olevad naised, kas enesekaitseks või vastumeetmena (Johnson & Ferraro, 2000). Mõnel juhul võib vägivaldne vastuhakk olla instinktiivne reaktsioon vägivallatseja rünnakule. Vastuhakk võib olla vägivaldne, kuid ei sisalda kannatanu poolset soovi kontrollida partnerit. Kannatanu soovib lõpetada vägivallatseja poolset vägivalda ning ainuke võimalus on kasutada samuti

vägivaldsust. Samuti kasutavad kannatanud vägivaldset vastuhakku, kui näevad seda ainukesel võimalusena vägivallast pääsemiseks või põgenemiseks (Johnson, 2008, lk 10-11).

Enamus lähisuhtevägivalla juhtumeid võib liigitada *situatsioonilise vägivalla* alla. Vägivald tekib konfliktolukordades reaktsioonina emotsionaalse pingeseisundi korral (Johnson, 2008). Vägivallaga lõppevad juhtumid võivad esineda suhetes tihti, kuid ei ole seotud üldise kontrolliga. Situatsioonilise vägivalla juhtumid võivad lõppeda ka mõrvaga, ent vägivalla kasutamise motiivid erinevad paarisuhte terrorist (Johnson, 2006). Vägivalla kasutamise eesmärgiks võib olla viha, frustratsiooni väljajelamine või katse saada oma partnerilt tähelepanu (ibid). Situatsioonilist vägivalda kasutavad mehed ja naised võrdselt, kuid naiste vigastused võivad olla tõsisemad. Alkohol mängib situatsioonilise vägivalla puhul suurt rolli (Johnson & Ferraro, 2000). Johnsoni ja Leone'i (Johnson & Leone, 2005) uuringu järgi on nii paarisuhte terrori, kui ka situatsioonilise vägivalla ohvritel kõrge depressiivsus, kuid paarisuhte terrori ohvrid andsid teada tihedamalt PTSD (postraumaatiline stressihäire) sümptomitest.

Vastastikuse vägivaldse kontrolli puhul püüavad mõlemad osapooled saavutada kontrolli partneri üle. Sarnaseid juhtumeid on vähe, kuid on oluline neid teistest juhtumitest eristada (Johnson & Ferraro, 2000).

Paarisuhteterror sarnaneb Kimmeli liigituse järgi instrumentaalseks vägivallaks ja situatsiooniline vägivald ekspressiivseks vägivallaks (Kimmel, 2002).

2. VÕRGUSTIKUTÖÖ JA RISKIHINDAMISED

Maailma Tervishoiu Organisatsioon (2012) eristab nelja tasandiga seotud riske – ühiskondlikke ja kogukondlikke, lähisuhete ja üksikisiku tasandi riskid. Ühiskondlik ja kogukondlik tasand sisaldab näiteks ühiskonnas ja kogukonnas esinevaid ebavõrdseid norme, vaesust ning vägivalda aktsepteerimist, lähisuhete tasand sisaldab konflikte lähisuhetes ja majanduslikke raskusi (World Health Organization, 2012). Üksikindiviidi tasandil on mõned tegurid seotud toimepanijaga, mõned ohvritega. Vägivallatsejaga seotud tegurid on noorus, madal haridustase, lapsepõlves kogetud vanemate vaheline vägivald, alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine, vägivaldse käitumise aktsepteerimine. Vägivalla ohvriks langemist soodustavad tegurid on madal haridustase, kokkupuude vanemate vahelise vägivaldaga ning seksuaalne väärkohtlemine lapsepõlves või varasem kokkupuude teiste vägivalda vormidega (ibid). Minu magistritöö keskendub peamiselt üksikisikust tulenevatele riskiteguritele.

Laing (2004), kes asutas 2000. aastal Uus-South Walesi ülikoolis Austraalia kodu- ja perevägivalda teabekeskuse, on toonud välja, et riskihindamisel on positiivne mõju lähisuhtevägivalda juhtumites. Riskihindamine aitab töötada välja õppematerjale abistavatele organisatsioonidele (Laing, 2004). Robinson (2006) toob esile, et riskihinnangud täidavad mitmeid olulisi eesmärke, muuhulgas pakuvad riskihinnangud struktureeritud viisi, kuidas koguda ohvritelt üksikasjalikku ja asjakohast teavet. See teave aitab pakkuda ohvritele paremat abi, sest nende konkreetsed vajadused on kindlaks määratud või, kui ohvrid ei soovi enam teha koostööd, on prokuröridel olemas kirjalikud tõendid ning nad saavad otsustada, kas jätkata kriminaalmenetlusi näiteks avalikes huvides. Teiseks toob Robinson välja, et riskihindamine säästab riikide piiratud ressursse, aidates tuvastada ohvreid, kes on eriti suures ohus ning vajavad intensiivset ja kiiret abi (ibid). Kolmanda positiivse asjaoluna tõstatab Robinson, et riskihindamine aitab tagada ametnike ning lähisuhtevägivaldaga tegelevate asutuste töötajate turvalisust (Robinson, 2006).

Richards (2009) on toonud välja, et riskihindamine lähisuhtevägivalda juhtumites ei ole ennustusprotsess ning alati ei ole võimalik täpselt hinnata, milliste riskide puhul toimub vägivalda suurenemine või mõrv. Kuid asutused ei saa üksi tagada ohvrite ja nende laste turvalisust, vajalik on asutuste ülest ühist arusaamist riskidest (Pickles, 2007).

Tõhusaks ja terviklike lahenduste leidmiseks on lisaks riskihindamistele vajalik ka asutuste vaheline ning -ülene info jagamine ning abistavate sekkumiste ühine kavandamine ja

pakkumine. Euroopa Nõukogu naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Vabariigi Valitsus, 2017) artikkel 28 sätestab, et ametnikele kehtestatud konfidentsiaalsusnõuded ei tohi olla takistuseks lähisuhtevägivalla juhtumisse sekkumisel, kui võib eeldada uute vägivallaaktide toimepanekut. Näiteks eelnevalt viidatud Suurbritannias läbi viidud lähisuhtevägivalla mõrvajuhtumite uuringus (Home Office, 2016) selgus, et umbes pooltel juhtudest ei jaganud asutused omavahelist teavet või oli nende infovahetus vilets (viivitused info jagamisel, üldsõnaline teave, vajalike asutuste mittekaasamine) (Home Office, 2016).

Riskihindamiste edukriteeriumiks on ohvri turvalisuse suurendamine, seetõttu töötati välja Suurbritannias politsei eesvedamisel DASH riskihindamine (Robinson, Myhill, Wire, Roberts, & Tilly, 2016).

2.1 MARAC

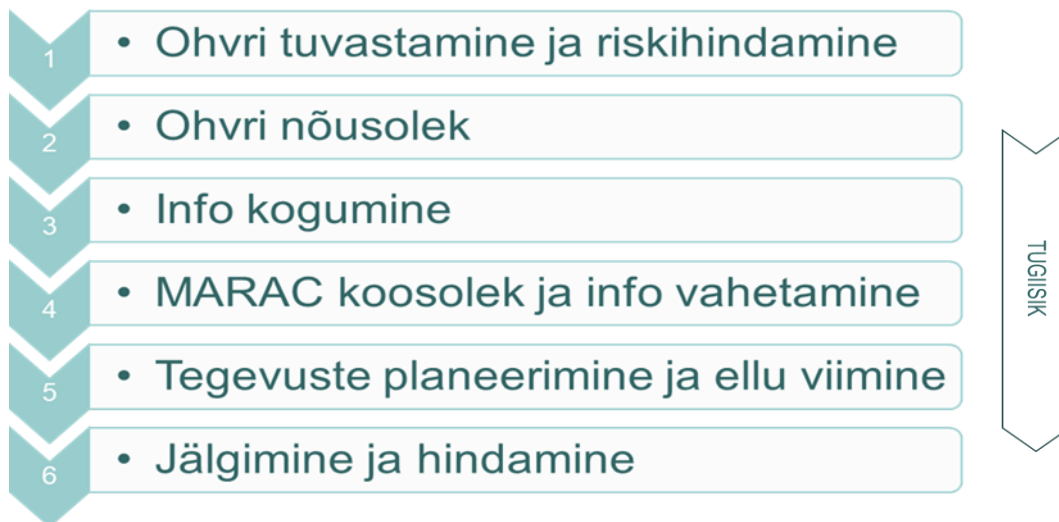
MARAC (Multi Agency Risk Assessment Conference) on „võrgustikupõhine juhtumikorralduse mudel, mille eesmärk on vähendada lähisuhtevägivalda ja selle raskeid tagajärgi“ (SafeLives, i.a) MARAC mudel lähtub võrgustikutöö põhimõttest. Juhtumi hindamine, probleemide tuvastamine ja lahenduste otsimine toimub spetsialistide koostöös ja jagatud vastutusel (ibid).

Eesti Siseministerium (2015) on algatanud lähisuhtevägivalla juhtumite ennetamiseks, riskide välja selgitamiseks ning koordineeritud koostöö tõhustamiseks projekti „Riskis olevate perede, sealhulgas lähisuhtevägivalla all kannatavate perede väljaselgitamine ning nende probleemide lahendamine võrgustikutöö meetodil“. Siseministeriumi koostööpartneriks projekti elluviimisel on Sotsiaalkindlustusamet. Projekti käigus arendatakse välja ja testitakse Eestis Suurbritannias välja töötatud MARAC juhtumikorralduse mudelit (Siseministerium, 2015). Ajavahemikul 01.09.2015–31.12.2021 toimub Eestis juhtumikorralduse mudeli ettevalmistamine, katsetamine, arendamine ja laiendamine (Sotsiaalkindlustusamet, 2018). „Praeguse hetke seisuga katsetatakse MARAC mudelit Eestis 12-s piirkonnas (Põlva, Harjumaa -Ida-Harju, Lääne-Harju, Kesklinn (sh Põhja-Tallinn), Võru, Valga, Rakvere, Haapsalu, Saaremaa, Pärnu, Rakvere, Jõhvi) (ibid). Välja on töötatud juhendmaterjal „MARAC juhendmaterjal lähisuhtevägivallaga tegelevale spetsialistile“ ning on valminud seitse MARAC tutvustavat õppeklippi“ (ibid).

MARAC mudel on välja töötatud Cardiffi ülikoolis Suurbritannias (UN Woman, 2011). Esimene MARAC koosolek toimus 2003.aastal Cardiffis, kus osalesid 16 asutuse esindajad, sealhulgas politsei, kriminaalhooldajad, kohaliku omavalitsuse töötajad, majutuse ja pagulasteenuse pakkujad ning naiste tugikeskuste esindajad (Robinson, 2004). Mitmed Suurbritannias läbi viidud uuringud on selgitanud välja, et MARAC on parandanud spetsialistide omavahelist koostööd ning suurenenud on programmis osalenud kannatanute ja nende laste turvalisus (Pickles, 2007; Robinson & Tregidga, 2007).

MARAC keskmeks on riskihindamine ja ohvrile keskenduv koosolek (Pickles, 2007). Esimene MARAC koosolek toimus Põlvas 01.12.2016.a. Esimesel MARAC koosolekul osalesid politsei esindaja, Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi töötaja, prokurör, kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonna nõunik, naiste tugikeskuse töötaja ning koosoleku protokollija. Nemad moodustavad maakonna MARAC tuumiku, kes viibivad iga lähisuhtevägivalla juhtumi arutelul. Maakonniti võivad MARAC tuumikute koosseis olla asutuste lõikes varieeruv. Eestis toimuvate MARAC tuumikmeeskondades on ka meditsiinasutuste, töötukassa, kriminaalhooldusametnike esindajad ning psühholoogid. Igas piirkonnas on MARAC meeskonnas koosoleku juhataja ning koordinaator. Eestis on kokkulepitud, et koosoleku juhatajateks on Politsei ja Piirivalveameti piirkonnas töötav ametnik ning koordinaatoriks Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi töötaja. Lisaks osalevad MARAC koosolekul arutusel oleva juhtumiga seotud teiste asutuste ametnikud (lastekaitse töötaja, piirkonnapolitseinik, haridusasutuse esindaja, kannatanu ja laste lepingulised esindajad kohtumenetluses jt). Pickles (2007) rõhutab, et on oluline kaasata MARAC meeskonda asutusi nii riiklikust, kui ka väljaspoolt riiklikku süsteemi. Näiteks naiste tugikeskused ja terapeudid saavad anda infot ohvrite ning laste abivõimaluste, politsei ja kriminaalhooldus vägivallatsejate ajaloo ja muude raskendavate asjaolude kohta, nagu näiteks relvade olemasolu või narkootikumide kasutamine (Pickles, 2007).

MARAC osadeks on ohvri tuvastamine, ohvriga seotud riskide väljaselgitamine ja hindamine, sekkumisplaani koostamine ning selle täitmine, juhtumikorralduse võrgustiku kohtumiste toimumine, osapoolte vaheline infovahetus ja vastutuse jagamine/määramine ning tulemuste hindamine (Tamm & Espenberg, 2016). MARAC mudel annab selge tegevusraamistiku, mis on suunatud probleemi lahendamisele. Iga võrgustiku liige võtab juhtumi lahendamisel kindla rolli ja vastutuse ning selle täitmist ja mõju jälgitakse üheskoos (ibid).

Joonis 2. MARAC protsess (SafeLives, 2017).

MARAC mudeli puhul tuvastavad ohvri lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevad spetsialistid, kelleks võivad olla näiteks politseiametnikud, Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi ja ennetusteenuste ametnikud, lastekaitse või naiste tugikeskuste töötajad, kohaliku omavalitsuse ametnikud, tugiisikud või tervishoiu töötajad (Sotsiaalkindlustusamet; Siseministeerium, 2018, lk 13). Tuvastamiseks, kas ohver on MARAC sihtgrupp võib kasutada lühiküsimustikku, mis koosneb viiest üldisest küsimusest (vt lisa) rakendatud vägivalla liigi kohta, vägivalla kordumise sageduse ja viimase juhtumi toimimisaja ja vägivalda kasutanud isiku ning peres elavate alaealiste laste kohta, kes on vägivallaga kokku puutunud (ibid). Kui esmase hindamisese järel nähtub juhtumist risk kannatanu või lastele, tuleks läbi viia DASH riskihindamine. *DASH riskihindamine* (Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence) töötati välja 2008.aastal Suurbritannias ekspertide poolt esmalt töövahendiks politseile (Robinson, Myhill, Wire, Roberts, & Tilly, 2016). DASH riskihindamist võib kasutada kõigi lähisuhete, sealhulgas homo-, bi- ja transsooliste vaheliste suhete, aga ka au riivamisel põhineva vägivalla puhul. DASH riskihindamise eesmärk on pakkuda ühesugust arusaamist riskidest lähisuhtevägivalla juhtumite korral (SafeLives, i.a). DASH riskihindamise küsimustik on välja töötatud toetudes akadeemilisele kirjandusele (Robinson, Myhill, Wire, Roberts, & Tilly, 2016) ja väljatöötamisel osalesid lähisuhtevägivalla ohvrid (Pickles, 2007).

DASH riskihindamisest annan põhjalikuma ülevaate allpool.

MARAC juhtumipõhise võrgustikutöö meetodit rakendatakse kannatanu nõusolekul (vt lisa). Eesti MARAC juhendmaterjali (2018) järgi on „kliendi kirjalik nõusolek vajalik, et kliendi juhtumi kohta informatsiooni MARAC töörühmas konfidentsiaalselt käsitleda“ ning koostada kliendi vajadustest lähtuv turvalisuse plaan (Sotsiaalkindlustusamet; Siseministerium, 2018, lk 24). Nõusoleku vormi täitmisel saab kannatanu väljendada soovi MARAC koosolekul osalemise kohta (ibid).

Juhul kui kannatanu ei ole valmis MARAC mudelis osalema ning ei anna nõusolekut, jätkab kannatanu tuvastanud asutus ohvri abistamist ning jagab võrgustikus seaduses lubatud piirides informatsiooni. Samuti jätkatakse kliendi motiveerimist MARAC võrgustikus osalemiseks, sest kliendi nõusolek loob kannatanu ning ametnike vahel usalduse ning võimaldab klienti protsessi paremini kaasata.

Kui kannatanu on tuvastatud ning riskihindamine näitab juhtumi puhul kõrget ohtu, edastatakse krüpteerituna piirkonna MARAC koordinaatorile, kasutades MARAC suunamislehte (vt lisa). MARAC-i koordinaator edastab info kokkulepitud MARACi töörühma esindajatele. MARAC liikmed koguvad oma valdkonnast infot ning teevad taustauuringuid andmebaasidest ning kolleegidelt ohvri, vägivallatseja ning tema juhtumi kohta. Ohvrit kogub vägivalla kohta taustainfot riskihindamise teinud spetsialist (Sotsiaalkindlustusamet; Siseministerium, 2018, lk 8).

Eestis toimuvad MARAC koosolekud tavapäraselt üks kord kuus, kus jagatakse asutuste poolt kogutud infot. Koosolekul jagatav informatsioon on konfidentsiaalne ning jagatud infot ei või ilma koosolekul osalevate ametnike loata jagada. Vägivallatsejat MARAC koosoleku toimumisest ametnike poolt ei teavitata. Koosoleku alguses allkirjastavad MARAC liikmed konfidentsiaalsuslepingu. MARAC juhendmaterjali (2018) on kirjas, et „MARAC koosolekutel on kindel struktuur ning kindlad jagatud rollid. Ohvrit võib esindada koosolekul kas ta ise või tugiisik. MARAC koosolekut juhatab koosoleku juhataja, kelle ülesanne on arutelude juhtimine järgides etteantud raame“. MARAC koordinaatori ülesanne on info koondamine, vahekokkuvõtete tegemine ning vastavalt sellele sekkumisplaani koostamine. MARAC koordinaator jälgib koosolekute vahelisel perioodil sekkumisplaani täitmist ning vahendab võrgustikuliikmete vahel infot (Sotsiaalkindlustusamet, i.a c). MARAC meeskonna sekkumine kõrge riskiga juhtumisse võib toimuda mitme kuu vältel ning ajapiiranguid ette nähtud ei ole, kuid eesmärk on kannatanule või perele sobiva efektiivse abi osutamine kiirelt ja operatiivselt.

„Vajaduse korral määratakse kannatanu kõrvale ohvriabi vabatahtlik tugiisik. Tugiisikud on Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi vabatahtlike süsteemis tegutsevad isikud, kellel on vastavad teadmised, oskused, omadused ja väljaõpe tööks suure lähisuhtevägivalla riskiga ohvritega“ (Sotsiaalkindlustusamet; Siseministerium, 2018).

2.2 DASH riskihindamine

Kõrge risk esineb lähisuhtevägivalla juhtumites, kui kannatanul või tema lastel esineb suur oht läbi lähisuhtevägivalla saada raske vigastus, kahju või surm. Lisaks rasketele füüsilistele vigastustele võib lähisuhtevägivald kannatanule põhjustada ka vaimseid kahju – nt pikaajalist depressiooni, psüühikahäire või posttraumaatiline stressihäire (Robinson & Tregidga, 2007).

Lähisuhtevägivald on kompleksne nähtus ning seetõttu on riskide hindamine võtmetähtsusega (Mitendorf, 2017). Erinevad vägavalla liigid võivad esineda erinevates raskusastmetes. Esimeses peatükis käsitlesin erinevad lähisuhtevägivalla liike ja riskitegureid. Oma töökogemusele tuginedes võin väita, et lähisuhtevägivalla liigid ja riskitegurid võivad kas eraldiseisvalt või üksteise koosmõjul ning koos esinedes tuua kaasa kõrge riski. Näiteks suhe, kus esineb vähesel määral füüsilist vägivalda, kuid emotsionaalne vägivald on pidev ning sisaldab ähvardusi või sundi, võib tekitada kannatanule tõsisemad pikaajalised vigastusi kui ühekordne füüsiline kallaletung.

Robinson jt (2016) toovad välja, et viimase kümne aasta jooksul on Euroopas lähisuhtevägivalla juhtumites hakatud laialdaselt kasutama riskipõhist lähenemisviisi. Eestis on sarnane ohvrikeskne lähenemine uudne. Riskihinnangute kasutamise eesmärgiks on piiratud ressursside efektiivne jaotamine, et vältida edasist vägivalda ning parandada ohvrite turvalisust (Robinson, Myhill, Wire, Roberts, & Tilly, 2016).

Eestis kasutusel olevas DASH riskihindamises on 24 põhiküsimust. Suurele riskile viitab, kui küsimustiku täitmisel annab kannatanu 14 või enam jah- vastust (Sotsiaalkindlustusamet; Siseministerium, 2018, lk 17). Sarnaselt Suurbritannia praktikale, on soovituslik ka Eestis lisaks riskihindamise tulemustele arvestada ametniku professionaalset arvamust. Samuti tuleb hinnata vägivalla eskaleerumise võimalust. Professionaalset arvamust kasutatakse näiteks olukordades, kus kõike infot juhtumi kohta ei ole võimalik saada või ei soovi kannatanu koostööd teha.

DASH küsimustikus hinnatakse füüsilise (vt lisa... küsimused 1, 10,11,13,15,19 ja 23) ja seksuaalse vägivalda esinemist (küsimus 16). Samuti käsitletakse sunni, ähvarduste ja hirmutamise (vt lisa küsimused 2, 3, 6, 8, 14, 17, 18, 19, 23 ja 24) ja emotsionaalse vägivalda ja isolatsioonihoidmise (vt lisa küsimused 4, 5 ja 12) teemasid. DASH riskihindamine tegeleb ka vägivaldaga laste suhtes ja raseduse ajal (vt lisa küsimused 7, 9 ja 18) ning majandusliku vägivaldaga(vt lisa küsimus 20) (Sotsiaalkindlustusamet; Siseministerium, 2018).

DASH riskihindamises esitatakse küsimusi mh vägivaldaseja alkoholi, narkootikumide ning vaimse tervise kohta. Samuti on riskihindamises küsimus selle kohta, kas vägivaldaseja on üritanud sooritada enesetappu või ähvardanud suitsiidi teha. Ohvripoolsed vaimse tervise probleemid ning ainete kuritarvitamine kaardistatakse eraldi. DASH riskihindamine sisaldab konkreetseid küsimusi vägivalda raskusastmete ja sageduse suurenemise kohta.

Richards (2014) toob välja, et riskid on lähisuhtevägivalda juhtumites dünaamilised ning võivad väga kiiresti muutuda. Seetõttu on soovitatav pärast iga juhtumit riske uuesti hinnata (Richards, 2014). Risk kannatanule suureneb, kui vägivaldaseja väärkohtleb kannatanut tihedamini, intensiivsemalt või lisandub juhtumile lähisuhtevägivalda liik (Douglas, 2018).

Alates DASH esmakordsest rakendamisest on sunniviisilise kontrolli rolli tunnistamine lähisuhtevägivalda ja tapmise puhul kasvanud. Kuigi lähisuhtevägivalda uurimine on juba ammu kindlaks teinud, et füüsiline vägivald on vaid üks paljudest toimepanijate poolt kasutatavatest vahenditest, on „sunniviisilise kontrolli” mõiste arendamine uuem. Mitmeid Suurbritannia allikaid rõhutavad, et sunniviisilist kontrolli tuleks pidada lähisuhtevägivalda mõrvade väga tähtsaks riskiteguriks (Robinson, 2006).

Eestis saab lähisuhtevägivalda juhtumi edastada MARAC meeskonnale ka lähtudes ametniku kaalutusõigusest, samuti tuleb arvestada vägivalda eskaleerumise võimalusega (Raudsepp & Salla, i.a). Suurbritannias (i.a) ja Eestis nimetatakse üle 14 „jah“ vastusega DASH riskihindamise tulemust nähtavalt kõrgeks riskiks. Lähisuhtevägivalda juhtumites võib esineda kõrgele riskile viitavaid asjaolusid, mida ei ole võimalik tuvastada DASH riskihindamisega. Näiteks siis, kui kannatanu keeldub info andmisest ametnikule või juhtumi asjaolusid ei ole võimalik välja selgitada. Juhtumi edastamine MARAC meeskonnale annab võimaluse juhtumi kohta rohkem infot koguda.

2.3 Probleemiseade

Inimene võib lähisuhtes kogeda väga tõsist, süstemaatilist ja tõsiste tagajärgedega vägivalda. Oluline on katkestada vägivallaringi jätkumine võimalikult varakult ning pöörata tähelepanu abistamise korraldusele, spetsialistide hoiakutele ja suhtlemisviisile, mis võimaldaksid kannatanu taastumise. „Spetsialistidele tähendab uus lähenemisviis alates esmasest kokkupuutest pidevat lähisuhtevägivalla osapoolte ja teiste seotud isikute vajaduste ja vägivallaga kaasnevate riskide hindamist“ (Siseministeerium, 2015).

Alates 2015. aastast hakati Eestis ellu viima Siseministeeriumi koostöös Sotsiaalkindlustusametiga MARAC pilootprojekti ja DASH riskihindamisi.

Kui inimene on lähisuhtevägivalla ohver, on äärmiselt oluline, et riskide hindamine oleks täpne ja kiire. Eesti DASH riskihindamise ankeedid on välja töötatud tuginedes Suurbritannias ja Soomes kasutusel olevale DASH riskihindamistele. Suurbritannias (Steel, Blakeborough, & Nicholas, 2011) ning Soomes (Tamm & Solodov, 2019, lk 9) on viidud läbi mitmeid uuringuid, mõõtmaks MARAC efektiivsust. Mudeli hindamisel on leidnud kinnitust mudeli efektiivsus - MARAC aitab suure riskiga juhtumeid paremini avastada, vägivalla kordumist ja karme tagajärgi ennetada ja olukorrale lahendust leida. Eestis ühtki analüüsi MARAC mudeli ja DASH riskihindamiste kohta tehtud ei ole. Ei ole teada, millised riskitegurid on Eestis kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumites. Riskihindamisi on vajalik analüüsida, et mõista riske. Riskide mõistmine aitab kaasa õigeaegsele ja efektiivsele kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisele. Samuti aitab riskide teadvustamine märgata kõrge riskiga juhtumeid kiiremini.

Käesolevas magistritöö eesmärk on uurida MARAC programmi suunatud isikute profiili ja nende vägivallariski ulatust DASH järgi.

Eesmärgist lähtuvalt olen püstitanud järgnevad uurimusküsimused:

1. Millised vägivallaliigid esinevad kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumites?
2. Milline on MARACi suunatud ohvri sotsiaal-demograafiline taust ja hinnang kannatanu tervislikule olukorrale?
3. Kuidas mõjutab kannatanute suhtestaatus ja lahkuminek vägivallatsejast vägivalla dünaamikat?

3. METOODIKA

3.1 Andmekogumismeetod ja valim

Oma magistritöös kasutan kvantitatiivset uurimismeetodit. Kvantitatiivsetes uuringutes käsitletakse teavet, mida on võimalik väljendada arvude kujul (Lagerspetz, 2017, lk 122 - 123). Kvantitatiivne uurimismeetod testib teooria paika- pidavust.

3.2 Andmestik

Käesolevas magistritöös kasutan Eestis aastatel 2016 - 2018 tehtud DASH riskihindamiste statistilisi andmeid ning Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi ja ennetusteenistuse osakonna poolt kogutud statistikat. DASH riskihindamise tulemused kogusin kasutades kodeeritud tabelit ning on sisestasin kodeeritult Excelisse. Andmeid kogusin maakondades töötavate ohvriabi töötajate abil, telefoni või e-maili teel antud tulemuste vastustest. Kuna DASH riskihindamiste ankeedid on täidetult konfidentsiaalsed, ei ole statistika kogumisel kasutatud andmeid või juhtumi kirjeldusi, mis võimaldaksid kannatanud identifitseerida. Andmete kogumisel kodeerisin piirkonnad ning juhtumid (vt lisa). Antud ajavahemikul hinnati DASH riskihindamise ankeeti kasutades kokku 64 lähisuhtevägivalla juhtumit. Seega on uuritava perioodil MARAC mudeli abil abistatud 64 kannatanut ja nende lapsi. MARAC mudelit ning DASH riskihindamisi kasutati Põlva, Võru, Valga maakonnas, Lääne-Virumaal, Saaremaal, Pärnumaal ning Ida-Virumaal. DASH riskihindamis ankeetide andmeid kogusin alates veebruarist 2019. Statistikat MARACi suunatud juhtumite kohta on Sotsiaalkindlustusamet kogunud alates 2017. aasta I poolaastast. MARAC statistilistes andmetes kogutakse infot riskihindamise läbiviimise aja, piirkonna, kannatanute soo, vanuse, alaealiste laste olemasolu, kannatanu eluaseme olemasolu, tervisliku seisundi, peamiste vägivallaliikide, tugisiku olemasolu ning riskihindamiste tulemuste kohta. DASH riskihindamis ankeetide andmeid kogusin alates veebruarist 2019, puuduolevaid statistilisi andmeid kogusin täiendavalt alates märtsist 2019.

Statistilistes andmetes on märgitud esinev lähisuhtevägivalla liik, mis võib tekitada esmapilgul vastuolu DASH riskihindamis tulemustega. Statistilistesse andmetesse märgitakse peamised lähisuhtevägivalla liigid, kuid DASH riskihindamis tulemuste põhjal võib selguda, et on esinenud ka teisi liike, kuid mitte silmapaistvalt. Näiteks on DASH küsimustikus küsimus seksuaalse vägivalla kohta – „kas ta on teinud seksuaalse sisuga tegevusi, mis on pannud sind end halvasti tundma või sulle haiget teinud? Antud küsimus sisaldab nii vägivallatseja poolset sündi seksuaalvahekorda astumiseks, kuid ka seksuaalse alatooniga märkusi. DASH

riskihindamis ankeedis on eraldi lahter, kus riskihindamise täitja saab teha täpsustavaid märkusi, kuid antud töös neid ei kogutud, analüüsitud ega käsitletud. DASH riskihindamis ankeetid on konfidentsiaalsed ning ühtegi täpsustust, mis võimaldaksid minul või magistritöö lugejal juhtumiga seotud osapooled identifitseerida, kasutatud ei ole.

Statistikaandmetes kogutud teave kannatanu tervise seisundi ning kas esineb sõltuvushäireid, vaimse tervise probleeme või töövõimetust on sisestatud täitja subjektiivse arvamuse põhjal, mis on tekkinud suhtlemisel kannatanuga. Vägivallatseja vaimse tervise või sõltuvus probleemide esinemise on hinnanud kannatanu ning tuleneb DASH riskihindamise küsimustikust.

3.3 Analüüsimeetodid

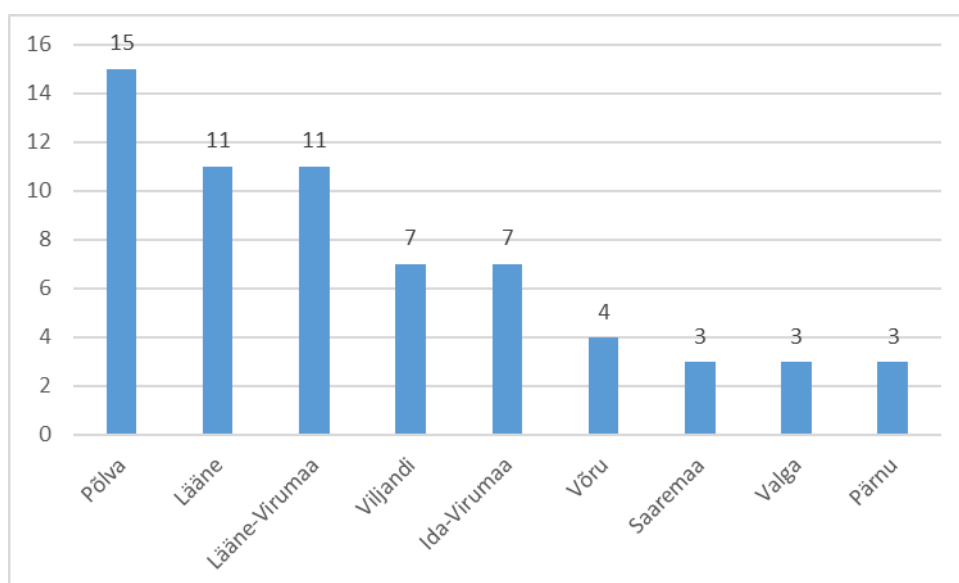
Analüüsi tegemisel kasutasin Microsoft Excelit ja Exceli Pivot Table programme. Kasutasin ühe ja kahemõõtmelisi sagedusjaotusi. Tulemused esitasin arvudena (kuna analüüsitavaid juhtumeid on vähe) ja võrdluse mõttes ka protsentides.

4. ANALÜÜS

Esmalt annan ülevaate MARAC klientidest, siis käsitlen kannatanute sotsiaal-demograafiline tausta ja seejärel DASH riskihindamisi.

Ülevaade MARAC klientidest

Kõige enam kõrge riskiga juhtumeid oli Põlvamaal (15 juhtumit), sellele järgnesid Lääne-Virumaa ja Läänemaa 11 juhtumiga. Kõige vähem juhtumeid oli Pärnu- ja Saaremaal ning Valgamaal. Maakondade erinevusi võib selgitada sellega, et Põlvamaa oli esimene piirkond, kus hakati piloteerima MARAC mudelit, esimene MARAC võrgustikukoosolek toimus 01.12.2016. aastal Põlvas

Joonis 4 Kannatanud maakondade lõikes 2016 – 2018. aastal

Lääne-Virumaa, Rakvere liitus MARAC programmiga 2017.aasta I poolaastal. 2018.aasta I poolaastal lisandus Pärnu, Viljandi ja Ida-Virumaa, Jõhvi, Saaremaa ning II poolaastal Valga ja Võru maakond.

DASH riskihindaja läbiviija Riskihindamise kannatanuga viib läbi ametnik, kes on lähisuhtevägivalla kannatanu isiku tuvastanud. DASH riskihindamise läbiviinud töötaja võib olla MARAC meeskonna põhiliige, kuid ei pruugi. Uuritaval ajaperioodil viisid DASH riskihindamisi läbi ohvriabi töötajad, politseinikud, tugiisikud, kohaliku omavalitsuse töötajad ning naiste tugikeskuse töötajad.

Tabel 1 Riskihindamiste läbiviijad

<i>Riskihindaja läbiviija</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Politsei</i>	13	20,3%
<i>Ohvriabi töötaja</i>	42	65,6%
<i>Tugiisik</i>	2	3,1%
<i>Kohaliku omavalitsuse töötaja</i>	5	7,8%
<i>Naiste tugikeskus töötaja</i>	2	3,1%

Kannatanute sotsiaal-demograafiline taust. Keskmise MARAC suunatud kannatanute vanus on 40 aastat. Naisi on kannatanute seas 95% ning mehi 5 % (tabel 1). Enim kannatanuid on vanusegrupis 40-49 eluaastat. Vanim kannatanu oli 66-aastane. MARAC esmane eesmärk on kaitsta täiskasvanud ohvrit, kuid 2018. aastal on hinnatud kaks lähisuhtevägivalla juhtumit kõrge riskiga juhtumiks, kus kannatanuks on alaealised noorukid, vanuses 16 ja 17 aastat. Juhtumis, kus kannatanuks on 17-aastane neiu, on vägivallatsejaks ekspartner, teises juhtumis on kannatanuks 16-aastane noormees ning vägivallatsejaks vanem. Eesti MARAC mudelis ei ole piiritletud lähisuhtevorm, mille alusel saab võtta kõrge riskiga juhtumi MARACi.

Tabel 2. Kannatanute sooline jaotus vanuse järgi (arv)

Vanus	Naine	Mees
<i>15 - 19</i>	2	1
<i>20 - 29</i>	14	1
<i>30 - 39</i>	13	0
<i>40 - 49</i>	18	1
<i>50 - 59</i>	6	0
<i>60- 69</i>	8	0

Kannatanute peres elavad lapsed. Uuritaval perioodil olid enamuse 64 kannatanuga seotud alaealised lapsed. 43 kannatanu peres elas mõni alaealine laps, kokku 110 last. Kõrge riskiga 43-st perekonnast oli 20 korral tegemist paljulapse perekondadega – lapsi oli 3 või rohkem. 12

juhtumi (18,8 %) puhul oli kannatanu rase või viimase 18 kuu jooksul sünnitanud. Konflikte seoses laste teemadega esines 37 kannatanul.

Kannatanute tervise seisund Hinnang kannatanu tervisele tuleneb DASH riskiankeedi täitja subjektiivsest hinnangutest vestlustest kannatanuga ning kannatanu enda hinnangust ning MARAC koosolekutel jagatavast infost, tervise seisundi diagnoose ega ravidokumente kannatanult ega koostööpartneritelt ei küsita. DASH riskihindamise täiendatud ankeedis (vt lisa) on soovitatav riskihindajal lisada vabas vormis oluline info kannatanu olukorra asjaolude kohta, mis võib kannatanu riski suurendada, sealhulgas info kannatanu erivajaduse, alkoholi kuritarvitamisele või vaimse tervise häiretele määral, mis põhjustavad kannatanule raskusi igapäeva elus toimetulekuks. Pooltel juhtudel (33 juhtumis) on kannatanu hinnatud terveks, ülejäänutel mitte. Alkoholi liigtarvitamist on täheldatud üheksa kannatanu puhul (14%) ning vaimse tervise probleeme (depressiooni, ärevust) 29 juhtumi (45 %). Vähenenud töövõime esines 13 kannatanul 64-st (20 %).

Suhtestaatus

Valdav enamik juhtumitest on pandud toime paarisuhtepartneri poolt, järgnevaid juhtumid, kus vägivallatsejaks on ekselukaaslane/eksabikaasa, mõnel juhtumil on vägivallatsejaks täiskasvanud laps ja paaril juhul vanem (vt tabel 3).

Tabel 3 Vägivallatseja seos ohvriga

<i>Vägivallatseja</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Partner</i>	38	59,4
<i>Ekspartner</i>	21	32,8
<i>Täiskasvanud laps</i>	3	4,7
<i>Vanem</i>	2	3,1

Antud tulemus näitab, et lähisuhtevägivald ei pruugi lõppeda, kui ametlik suhe on läbi ning inimesed on lahku kolinud. Seitsme juhtumi puhul oli kannatanu vägivallatsejaga jätkuvalt püsisuhtes/abielus, kuid elasid DASH riskihindamise läbiviimise ajal lahus. Juhtumitel, kus vägivallatsejaks oli täiskasvanud laps või vanem vägivallatseja seost kannatanuga ei määratletud.

Tabel 4 Suhe vägivalatsejaga

<i>Suhtestaatus</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Paarisuhtes</i>	31	48,4
<i>Lahus</i>	28	43,8
<i>Ei ole määratletud</i> <i>(vanem, laps)</i>	5	7,8

Vägivald võib muutuda veel sagedasemaks ning tõsisemaks pärast lahkuminekut. Juhtumite puhul, kus vägivalatsejaks oli ekspartner, on 14 juhtumi puhul 21-st vägivald muutunud tõsisemaks ning ja 16 juhtumi puhul sagedasemaks (vt joonis 5). Jälitamist on oma ekspartneri poolt kogunud 14 kannatanut. Kusjuures peaaegu kõik kannatanud (6 isikut 7-st), kes on endiselt püsisuhtes, kuid elavad lahus, on kogunud ahistavat jälitamist.

Elukoha olemasolu. Enamikul kannatanutel (55 isikut, 86%) oli elukoht olemas. Neljal juhul kannatanul elukoht puudus ning viis kannatanut (8%) märkisid oma elukohaks tugikeskuse.

Juhtumites esinenud vägivalda liigid. Enim esines kõrge riskiga lähisuhtevägivalda juhtumites füüsilist ning emotsionaalset vägivalda (vt tabel 5). Nii füüsilist, kui ka emotsionaalset vägivalda oli 64-s DASH riskihindamise küsimustikus esindatud 63-s juhtumites. Kolm erinevat vägivalda liiki esines 14-s juhtumis. Igas neljandas juhtumis esines seksuaalset vägivalda. Enam kui kolmandik kannatanutest oli kogunud majanduslikku vägivalda (vt tabel 5).

Tabel 5 Juhtumites esinenud vägivalda liigid

<i>Vägivalda liik</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Füüsiline vägivald</i>	63	98,4%
<i>Emotsionaalne vägivald</i>	63	98,4%
<i>Seksuaalne vägivald</i>	17	26,4%
<i>Majanduslik vägivald</i>	23	35,9%

Peaaegu kõik kannatanud olid kogenud rohkem kui üht vägivalalliiki. Vaid kahel kannatanul on esindatud üks vägivalalliik. Neist ühes juhtumis on märgitud peamiseks vägivalda liigiks emotsionaalne vägivald, teiste liikide esinemise kohta ei ole osatud vastata. Teise juhtumi puhul on esindatud vaid füüsiline vägivald ning teiste vägivalda liikide esinemist ei ole osatud märkida. Kõik vägivaldaliigid on esindatud 13 kõrge riskiga juhtumi puhul (20%), kolme liiki vägivalda on esinenud 14-s juhtumis (22%) , kahte liiki vägivalda 35 juhtumis (55%) ning üks liik on 2 juhtumis (3%) juhtumitest.

Vägivaldaliikide esinemine vanusegruppide järgi Seksuaalset vägivalda peamise vägivalda liigina kogesid enim eelkõige 16-49-aastased MARACi kliendid. Seksuaalne vägivald peamise vägivalda liigina on esinenud ka vanuserühmas 50+ eluaastat. Seevastu majanduslikku vägivalda kogeti eelkõige vanusegrupis 30-29, samuti oli see näitaja kõrge 50+ vanusegrupis.

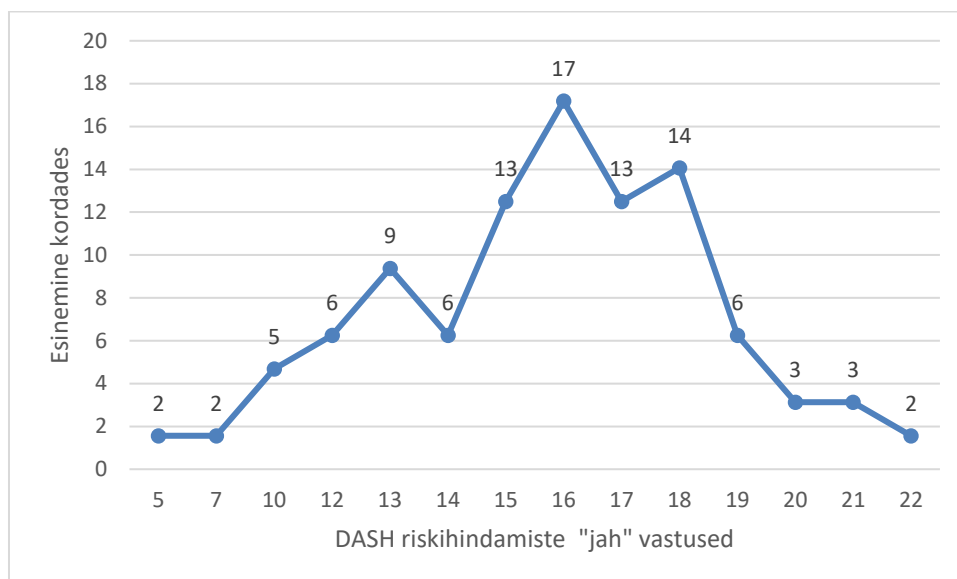
Tabel 6 Vägivaldaliikide esinemine vanusegruppide järgi

Vanusegrupid	16-29		30-39		40 - 49		50+	
	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Füüsiline vägivald</i>	18	100%	12	92,3%	19	100%	14	100%
<i>Emotsionaalne vägivald</i>	18	100%	12	92,3%	19	100%	14	100%
<i>Seksuaalne vägivald</i>	5	27,8%	5	38,5%	5	38,5%	2	14,3%
<i>Majanduslik vägivald</i>	4	22,2%	6	46,1%	7	36,8%	6	42,6%

DASH riskihindamine. DASH riskihindamise mudeli kohaselt on üheks kõrge riski kriteeriumiks 14 või enam „jah“ vastust (Raudsepp & Salla, Võrgustikupõhine MARAC juhtumikorralduse mudel, i.a). Kõige madalam DASH indeksi skoor oli 5, kõrgeim skoor 22 „jah“ vastust. DASH indeksi keskmine väärtus oli 16 (kokku 17 kannatanut). Alla 14 „jah“ vastust määrati 15 kannatanu puhul, 14-19 „jah“ vastust andis 44 kannatanut ning üle 20 viis kannatanut.

Kontrolli, ahistava jälitamise ning kannatanu isoleerimine. Enamuses juhtumites kasutab vägivaldlatseja lisaks füüsilisele ning emotsionaalsele vägivaldale ka kontrolli, paneb toime ahistava jälitamise või isoleerib kannatanu, keelates suhtlemise sõprade ja perekonnaga.

Kannatanud kogesid 61-l korral mõnda nendest teguritest. Kõiki kontrolli ning võimuga kehtestamisega seotud tegevusi kasutas vägivaltatseja 61% juhtumitest.

Joonis 5

Tabel 7 DASH riskihindamise ankeedis esinenud riskitegurid (%)

Riskitegurid	Jah	Ei	Ei tea	Küsimus DASH
Kas juhtunud olukord põhjustas vigastusi?	95	5	0	1
Kas sa kardad vägivalda kordumist?	95	0	5	3
Kas sa tunned tema juuresolekul hirmu?	94	3	3	2
Kas vägivald on muutunud tõsisemaks?	84	9	6	11
Kas sa oled masenduses?	81	17	2	5
Kas ta üritab kontrollida kõike, mida sa teed?	81	14	5	12
Kas ta on kunagi ähvardanud sind või kedagi teist ära tappa?	80	11	9	14
Kas tal on viimase aasta jooksul olnud probleeme narkootikumide, alkoholi, retseptiravimite või vaimse tervisega?	80	19	2	21
Kas ta helistab, kirjutab, kontakteerub, jälitab või ahistab sind pidevalt?	78	20	2	8
Kas ta keelab/takistab sul teiste inimestega kohtuda/suhelda ja/või tunned end isoleeritult?	77	20	3	4
Kas sul on rahalisi raskusi?	77	20	3	20
Kas vägivald on muutunud sagedasemaks?	75	17	8	10
Kas sa oled viimase aasta jooksul temast lahku läinud või seda teha püüdnud?	73	23	3	6

Kas teda on kunagi kriminaalkorras karistatud või ta on toime pannud seaduserikkumisi, mille tõttu ta on olnud politseis uurimise all?	70	17	13	23
Kas ta on vigastanud kedagi teist?	61	27	13	18
Kas teie vahel on olnud konflikte lapsega/lastega suhtlemise teemadel?	58	38	5	7
Kas ta on kunagi üritanud sind puua, kägistada, lämmatada, uputada, põletada või teha muud sellist?	56	38	6	15
Kas ta on kunagi üritanud sooritada enesetappu või ähvardanud seda teha?	53	34	13	22
Kas ta on sinu vastu kasutanud relvi või sind rünnanud muude esemetega?	45	41	14	13
Kas ta on teinud seksuaalse sisuga tegevusi, mis on pannud sind end halvasti tundma või sulle haiget teinud?	42	44	14	16
Kas ta on kunagi rikkunud määratud karistuse(te) tingimusi/ kohtu piiranguid või ametlikku kokkulepet selle kohta, millal ta sind ja/või lapsi näha võib?	42	36	22	24
Kas peale tema on veel keegi, keda sa kardad?	33	61	6	17
Kas sa oled rase või oled viimase 18 kuu jooksul sünnitanud?	19	81	0	9
Kas ta on kunagi kohelnud halvasti mõnda looma?	14	55	31	19

Vägivald pärast lahkuminekut. Järgvalt analüüsin eraldi juhtumeid, kus kannatanu oli vägivallatsejast lahku läinud. 21 juhtumite puhul, kus vägivallatsejaks on ekspartner, on 14 (64%) korral vägivald muutunud tõsisemaks ning 16 (71%) juhtumi puhul sagedasemaks. Peaaegu kõigil partnerist lahku läinud kannatanul olid lapsed ning neil esines (16 isikut 19-st) vägivallatsejaga konflikte. Jälitamist on oma ekspartneri poolt kogunud 14 kannatanut (67,%). Vägivallatseja poolset kontrolli tunnetas 21-st kannatanust 19 (90%) ning 2 juhtumi puhul ei osatud seda välja tuua.

Vägivallatseja näitajad Analüüsiks võtsin DASH küsimustiku küsimused 21-24, kus on küsitud kannatanult või võrgustikult infot vägivallatseja probleemide kohta sõltuvusainete, vaimsete probleemide (küsimus 21), enesetapukatse või sellega ähvardamise kohta (küsimus 22), vägivallatseja eelnevate karistuste (küsimus 23) ning tingimuste või ametlike kokkulepete rikkumise kohta (küsimus 24). Kõik nimetatud riskitegurid esinesid 11-l vägivallatsejal, kolm riskitegurit 26 vägivallatsejal, kaks riskitegurit 14-l vägivallatsejal, üks riskitegur 9-l vägivallatsejal ning mitte ühtegi riskitegurit viiel vägivallatsejal.

Seitsmes juhtumid olid sõltuvusprobleemid nii kannatanul, kui ka vägivaldsejal, 26-s juhtumid on kannatanul enda sõnul masendus ning vägivaldseja teinud enesetapukatse või ähvardanud sellega.

5. ARUTELU

Minu magistritöö eesmärk on uurida MARAC programmi suunatud isikute profiili ja nende vägivallariski ulatust DASH järgi. Eesmärgi saavutamiseks püstitasin kolm uurimusküsimust: millised riskitegurid ja vägivallaliigid esinevad kõrge riskiga juhtumites Eestis; milline on MARAC suunatud ohvri sotsiaal-demograafiline taust ja hinnang kannatanu tervislikule olukorrale; kuidas mõjutab kannatanute suhtestaatus ja lahkuminek vägivallatsejast vägivalla dünaamikat?

Ülevaade MARAC klientidest. Minu uurimusest selgus, et kõige enam MARAC mudelisse suunatud juhtumeid esines Põlvamaal (15 juhtumit), seejärel Läänemaal (11 juhtumit) ning Lääne-Virumaal (11 juhtumit). Arvan, et sellise tulemuse esmaseks põhjuseks on MARAC mudeli katsetamise alguse aeg, kuid samas kinnitab saadud tulemus ka lähisuhtevägivalla kuritegude statistikat. 2017.aastal registreeriti Põlvamaal 38 lähisuhtevägivalla kuritegu, mis on maakondade lõikes teisel kohal olev näitaja 10 000 elaniku kohta Eestis (Tamm & Solodov, 2019). Üle keskmise kõrgem on registreeritud kuritegude näitaja 10 000 elaniku kohta oli ka Läänemaal (30 menetlust). Samas kõrgeim lähisuhtevägivalla kuritegude arv 10 000 elaniku kohta oli 2018.aastal Ida-Virumaal – 57 kriminaalmenetlust (ibid). Ida-Virumaal, Jõhvis alustati MARAC piloteeriseerimist 2018. aasta I pooles, sarnaselt Pärnu (3 juhtumit), Lääne (11 juhtumit) ning Viljandi (7 juhtumit) maakonnaga. Seega esineb MARACi mudeli edukaks kasutamiseks veel tegureid, mis ei sõltu üldisest registreeritud kuritegevuse tasemest või elanike arvust. Politsei – ja Piirivalveameti Kagu politseijaoskonna Põlva piirkonnavanem on toonud välja, et üheks MARAC mudeli alustamise kriteeriumiks on efektiivselt toimiv võrgustik (Raudsepp, 2017).

Uuringust selgus, et enamasti viisid läbi DASH riskihindamisi läbi Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi töötajad (66%), mis on mõistetav, kuna lähisuhtevägivalla kannatanute nõustamine ning toetamine on ohvriabitöötajate igapäevane töösisu ning ohvriabi töötaja on MARAC meeskonna üheks võtmeisikuks. Politsei viis läbi viiendiku DASH riskihindamisi, vähemal määral oli DASH riskihindamisi läbi viinud tugiisikud, kohaliku omavalitsuste ning naiste tugikeskuste töötajad. Arvan, et on vajalik laiendada ja aktiveerida asutuste ringi, kes riskihindamisi läbi viivad. Eelkõige on lähedane kontakt kannatanutel naiste tugikeskustel. Kui lähisuhtevägivald toob kaasa vigastused, pöördub kannatanu sageli meditsiinasutuste poole,

seega võivad meditsiinasutustel olla tihedamad kokkupuuted kannatanutega, seega oleks äärmiselt oluline kaasata meditsiinasutusi MARAC meeskondadesse.

Kannatanute sotsiaal-demograafiline taust. Minu uurimus kinnitas, et enamjaolt on kõrge riskiga lähisuhtevägivalla ohvriteks naised. Lähisuhtevägivalla juhtumites kannatavad nii naised kui mehed, kuid „naistel on meestega võrreldes suurem tõenäosus kogeda tõsist ja süstemaatilist paarisuhtevägivalda “ (Soo, 2010). Kuigi uuringud kinnitavad (Gorbien & Eisenstein, 2005; Unisef, 2017), et lähisuhtevägivalla toimumise risk on suurem väga noorte ning eakate seas, ei leidnud see uurimuses kinnitust, enim kannatanuid oli vanusegrupis 40 – 49 eluaastat, vanim kannatanu on 66-aastane naine. DASH riskihindamise indeksi väärtus langes pigem eakamatel kannatanutel. Hetkel on suunatud DASH riskihindamine ankeet täiskasvanu lähisuhtevägivalla riskide määramiseks, kuid uuritava perioodil viidi DASH riskihindamine läbi ka kahe juhtumi puhul läbi 16 – ja 17-aastase noorega. Antud juhtumites oli ühes juhtumis vägivaldsejaks ekspartner, teisel juhul vanem. Suurbritannias laiendati 2013.aastal lähisuhtevägivalla mõistet, et hõlmata eritähelapanuga juba 16–17-aastased noored (SafeLives, i.a). Seal loetakse lähisuhtevägivallaks igasugust juhtumit või intsidenti, milles kasutatakse kontrolli, sundi või ähvardavat käitumist, vägivalda või väärkohtlemist 16-aastaste või vanemate inimeste vahel, kes on või on olnud intiimsetes suhetes või pereliikmed, olenemata soost või seksuaalsusest (Robbins, McLaughlin, Bellamy, & Thackray, 2014).

Uurimusest selgus, et kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumites oli kõige enam vägivaldsejaks partner (32 juhtumit), kuid ka ekspartnerite poolt toimepandud vägivalda oli peaaegu samal määral (28 juhtumit). Kui arvestada, et seitsmel juhul määratles kannatanu enda olevat küll paarisuhtes, kuid DASH riskihindamise ajal elas vägivaldsejast lahus, siis kinnitab minu uurimus rahvusvahelistes uuringutes selgunut, et suur arv kannatanuid satub pärast vägivaldse suhte lõppemist taas vägivalla ohvraks (Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, 2014). Kuigi on toodud välja, et DASH riskihindamist võib kasutada kõigi täisealiste, sealhulgas homo-, bi- ja transsooliste vaheliste suhete (SafeLives, i.a), aga ka aul põhineva vägivalla puhul, siis homo-, bi- transsooliste vaheliste suhete ning aul põhinevate vägivalla juhtumite kohta eraldi statistikat ametlikult ei koguta. Oma uuringus ma ei küsinud, mis soost on partner, kuna teadaolevalt seksuaalvähemustega seotud juhtumeid hetkel Eestis MARAC mudelisse jõudnud ei ole.

Kannatanute peres elavad lapsed. Uuringu tulemusena selgus, et enamus suhetes, kus esineb kõrge riskiga lähisuhtevägivalda on seotud lapsed, kokku 110 last. Bancroft ja Silverman (2002) toovad välja, et vägivaldsejad, kes kasutavad vägivalda laste juuresolekust hoolimata,

on vägivaldsemad ning hoolimatamad oma tegude tagajärgede suhtes. Laste kiindumus vägivaldsesse vanemasse või raskendada kannatanul suhtest lahkumist ja lapsed võivad olla materiaalse seotuse aluseks. Üle-Euroopalisel uuringust (2014) on toodud välja, et 73% kannatanutest märkisid, et lapsed teadsid vägivalla toimumisest. Tegelikult võib olla see teadmine olla veel rohkematel lastel, kuna tavapärast kannatanud vähendavad vägivalla mõjusid.

Kannatanute tervises seisund. Umbes poolte hindajate hinnangul ei olnud kannatanute tervislik seisund hea. Samuti esines kannatanute seas alkoholi liigtarvitamist ja igapäevase stressi talumist rohkem kui üldises elanike seas läbi viidud uuringutes. Kõigil kannatanutel, kellel on täheldatud MARAC mudelis sõltuvus alkoholist, on naisterahvad, seega võib saadud tulemusi võrrelda Tervise Arengu Instituudi (Tekkel & Veideman, 2017) statistikaga, mille kohaselt peaaegu iga päev tarvitavad alkoholi 5 % naistest ja igapäevast stressi rohkem kui inimesed tavaliselt 19%. MARAC juhtumites on kannatanute alkoholi liigtarvitamist täheldatud 14% ning vaimse tervise probleeme (depressiooni, ärevust) 45 %-l. Nende andmete põhjal ei saa kindlalt väita, et kehv tervis ja sõltuvus on vägivalla tagajärg, kuid seda võib oletada. Võttes arvesse mitmeid uuringuid (Australian Institute of Health and Welfare, 2018), võib see nii olla. Näiteks võib pikaajaline süstemaatiline vägivalla kogemine põhjustada unehäireid, psühhosomaatilisi kaebusi, söömishäired, depressiivsus, paanikahoogusid ning posttraumaatilist stressihäiret (Mitendorf & Raudsepp, 2019).

Vägivaldsest suhtest lahkumist, tervenemist ja iseseisvat toimetulemist võib takistada ka elukoha puudumine. Tulemused näitasid, et enamusel kannatanutel oli alaline elukoht olemas, kuid on märkimisväärne, et kahel kannatanul, kellel puudus elukoht olid alaealised lapsed. Ühel kannatanul, kellel puudus elukoht olid märgitud sõltuvusprobleemid. DASH riskihindamise läbi viimise märkis viis kannatanut elukohana naiste tugikeskuse. Uuringu andmete põhjal ei ole võimalik järeldada, kui kiiresti ja kuidas aitas võrgustik lahendada kannatanutel elukoha puudumise probleem. MARAC mudel võimaldab kannatanutel taoliste probleemidele lahendusi leida, näiteks pakub kohalik omavalitsus sotsiaalkorterit või naiste tugikeskus turvalist majutust või aitab tugiisik otsida sobiva üüripinna.

Analüüs näitas, et MARAC mudelisse satuvad juhtumid, kus ohvrid kannatavad vaimse ja füüsilise vägivalla all. Väga levinud on ka seksuaalne ja majanduslik vägivald. Iga viies naine oli kogenud kõiki vägivallaliike ning 22% kolme erinevat liiki vägivalda. Seega peegeldavad tulemused, et lähisuhtevägivalla liigid esinevad harvadel juhtudel eraldi ning on omavahel põimunud ning seksuaalse vägivallaga kaasneb alati emotsionaalne vägivald (Anderson, 2010).

Kuigi seksuaalvägivalda oli märgitud peamise vägivalla liigina ligikaudu 26% juhtumitest, siis peame arvestama, et seksuaalne vägivald on varjatud vägivallavorm ning tegelikkuses võib seda liiki vägivalda esineda veelgi rohkem kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumites (Markus & Sandison, 2018).

5.1 DASH riskihindamise arutelu

DASH riskihindamisest ilmneb, et enamikel juhtudel on kannatanul esinenud vigastusi ja nad on tundnud hirmu uute vägivallaaktide ees. Kannatanute arvates on vägivald muutunud ajaga tõsisemaks ning sagedasemaks. Samuti sisaldab kogetud vägivald kannatanute hinnangul kontrollimeetodeid, nagu näiteks ahistavat jälitamist ning vägivallatseja poolt isoleerimist. Sarnased tegevused kannatanu vastu sarnanevad nii paariterrorismi, kui ka võimu ja kontrolli rattal kujutatuga. Kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumites tunnevad suur enamus kannatanutest masendust. Kõrge riskiga juhtumid ei ole ühekordsed vägivalla intsidendid, vaid vägivallatseja poolt kasutatav pikaajaline käitumismuster. Seega kinnitab minu uurimus Johnsoni paarisuhtevägivalla tüpoloogilise käsitlust (Johnson, 2006), kuna ka paarisuhteterror eskaleerub aja jooksul, sisaldab kontrolli ja hirmutamise meetodeid. Seega peaksid spetsialistid teadma paariterrori tähendust ja sellest tulenevat võimalikku kõrget riski kannatanutele ning oskama sekkuda arvestades paarisuhte terrori spetsiifikat.

DASH riskihindamistest ilmnevad samad riskitegurid, mis on esinenud ohvritel, kes on tapetud lähisuhtevägivalla tagajärjel. Uuringutes (Home Office, 2016) on toodud välja, et eelnevalt tekitatud kehavigastused, kägistamine, ähvardused tappa ning rünnakuks relva või mõne muu eseme kasutamine on eelnenud tihti lähisuhtevägivalla mõrvale. Lähisuhtevägivalla juhtumites, kus esineb paarisuhteterror esineb kannatanutel kõrgel määral posttraumaatilist stressihäiret (Johnson & Leone, 2005).

Uurimusest selgus, et kontrolliga seotud juhtumite riskimäär oli märka kõrgem. Juhtumeid, kus puudus vägivallatseja poolne kontroll oli MARAC mudelis äärmiselt vähe. Ilma kontrollita juhtumid on võrreldavad situatsioonilise vägivallaga. Johnson ja Ferraro (Johnson & Ferraro, 2000) toovad välja, et vägivallaga lõppevad juhtumid võivad esineda suhetes tihti, kuid ei ole seotud üldise kontrolliga.

Vägivallatsejad kohtlevad halvasti või isegi tapavad lemmikloomi, eesmärgiga hirmutada kannatanuid. Lemmiklooma tapmine võib tekitada kannatanus tunde, et vägivallatseja võib ka tema tappa, kui ta ei täida vägivallatseja käske või lahkub suhtest (Paymar & Pence, 1993). Antud riskitegurit märgiti DASH riskihindamistes kõige vähem kordi kolmandikul juhtudel ei

osanud kannatanu, ega võrgustik antud küsimusele vastata. Seda riskitegurit esines kõige vähem, kuid siiski märkimisväärselt. Lemmikloomade vigastamine on vägivallategu, mida nii kannatanud ega ka ametnikud ei oska pidada suhtes toimuvaks vägivallaks. Ei vastused võivad sisaldada olukordi, kus kannatanutel ei ole lemmikloomi.

Riskitegurina on rasedus või viimase 12 kuu jooksul sünnitamine toodud eelkõige välja põhjusel, et füüsiline vägivald võib tekkida või süveneda raseduse ajal või lapse elu esimestel aastatel. Selle aja jooksul on tavaliselt palju spetsialiste, näiteks terviseasutuste või ämmaemandate esindajaid, kes puutuvad kokku kannatanuga ning peaksid märkama kannatanu või tema lapse riski (SafeLives, i.a).

6. KOKKUVÕTE

Töös uurisin MARAC programmi suunatud isikute profiili ja nende vägivallariski ulatust DASH järgi. Kasutasin uurimisel kvantitatiivset uurimismeetodit. Analüüsiks kasutasin Eestis aastatel 2016 – 2018. aastal läbi viidud DASH riskihindamiste statistilisi andmeid ning Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi ja ennetusteenistuse osakonna poolt kogutud statistikat.

Töös püstitasin kolm uurimusküsimust. Esimene küsimus – millised vägivallaliigid esinevad kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumites, teine küsimus - milline on MARAC suunatud ohvri sotsiaal-demograafiline taust ja hinnang kannatanu tervislikule olukorrale ja kolmas küsimus - kuidas mõjutab kannatanute suhtestaatus ja lahkumine vägivallatsejast vägivalla dünaamikat?

Põhilised töö tulemused oli järgmised:

- Kannatanu koges peaaegu kõigis kõrge riskiga juhtumites mitut lähisuhtevägivalla liiki. Enim esines emotsionaalne ning füüsiline vägivald, kuid iga neljas kannatanu koges ka seksuaalset vägivalda ning 40% kannatanutest majanduslikku vägivalda.
- Keskmine kannatanu MARAC mudelis on analüüsile põhinedes paarisuhtes, kuid aasta jooksul püüdnud lahku minna, 40-aastane kahe alaealise lapsega naine, kellel on olemas elukoht. Kannatanu on lähisuhtes kogenud füüsilist vägivalda, sealhulgas kägistamist, mis on põhjustanud vigastusi. Kannatanu kardab oma partnerit ja tal esineb masendust ning rahalisi raskusi. Vägivald tema suhtes on aasta jooksul eskaleerunud (muutunud tõsisemaks ning sagedasemaks). Kannatanul on suur oht langeda ka seksuaalse vägivalla ohvriks. Tal esineb konflikte vägivallatsejaga lastega suhtluse teemal. Vägivallatseja on eelnevalt kriminaalkorras karistatud sõltuvushäire või vaimse tervise probleemiga enesetappu üritanud mees. Vägivallatseja kontrollib kannatanut (naist) ning jälitab teda pidevalt. Vägivallatseja on vigastanud peale kannatanu veel kedagi ja ähvardab peale kannatanu ka teisi.
- Uuringu tulemused näitasid, et enam kui pooled vägivallatsejad jätkavad või suurendavad vägivalla kasutamist ning ahistavat jälitamist pärast lahkuminekut. Kui kannatanu on jätkuvalt vägivallatsejaga suhtes, kuid elavad ajutiselt lahus, kogevad ahistavat jälitamist peaaegu kõik kannatanud (6 isikut 7-st). Samuti jätkuvad peale lahkuminekut konfliktid lastega suhtlemise teemadel. Kannatanul, kes lahku suhtest, kus esinevad kõrgele riskile viitavaid tegureid, ei piisa turvalisuse tagamiseks vaid

vägivallatsejast lahku minemisest. Vägivallatseja jätkab kontrolli ning võimu kasutamist. Lapsed võivad olla vägivallatsejale vahendiks, mille kaudu kannatanu üle võimu omada.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et enamus vägivallatsejaid sarnanevad Johnsoni (2008) tüpologia järgi paarisuhte terroristiga, kuna kasutavad kannatanu suhtes lisaks füüsilisele ning emotsionaalsele vägivallale ka kontrolli, isoleerivad kannatanu olulistest sotsiaalsetest suhetest või panevad toime ahistava jälitamise, kasutavad lapsi partneriga manipuleerimiseks, samuti vägivald eskaleerub pidevalt.

Samuti kinnitavad uuringu tulemused Pence ja Paymari (1993)võimu ja kontrollirattal kujutletud – vägivallatsejale on iseloomulikuks käitumismustriks kontrolli ja võimu kehtestamine kannatanu ning teiste perekonnaliikmete üle. Võimu ning kontrolli saavutamiseks kasutab vägivallatseja süstemaatilist hirmutamist, ähvardamist, manipulatsiooni, sundi ning füüsilist, majanduslikku ja/või seksuaalset vägivalda.

Töö tulemustele tuginedes teen järgmised ettepanekud :

1. Kaaluda võimalusi laiendada DASH riskihindamist vanusest 16-18. Hetkel suunatud täiskasvanutele, kuid sihtgrupis võiks olla noored 16. eluaastast, kes kogevad lähisuhtevägivalda. Noortel vanuses 16-18 on tihti kohtingusuhteid ja võivad kogeda lisaks lähisuhtevägivallale ka kohtinguvägivalda
2. Aktiveerida erinevate ametkondi viima läbi DASH riskihindamisi. Praegusel hetkel viivad DASH riskihindamisi läbi peamiselt ohvriabi töötajad ning politseinikud. Kuid on ametkondi, kes puutuvad kokku samuti lähisuhtevägivalla ohvritega (meditsiini-asutused, terapeudid, psühholoogid, rehabilitatsiooni asutuste töötajad)
3. Tähelepanu suunamine meeste ja eakate vastase, homo-, bi- ja transsooliste ning au nimel toimuvate vägivalla juhtumitele, mis esinevad võrreldes naiste vastase vägivallaga harva, kuid kannatanutele on rohkem barjääre väärkohtlemisest teatamisel.
4. Tõsta võrgustiku ning avalikkuse teadlikkust lähisuhtevägivalla juhtumite kohta, kus vägivallakeskmeks on kontroll.

5. Tõsta kõrge riskiga juhtumites elavate lastega tegelevate ametnike teadlikust vägivallatseja poolsest kontrolli kasutamisest.

KASUTATUD ALLIKAD

Adams, A. E., Sullivan, C., Bybee, D., & Greeson, M. (05 2008. a.). Development of the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women*, lk 563-588.

Kasutamise kuupäev: 04 2019. a., allikas

https://www.researchgate.net/profile/Cris_Sullivan/publication/5444856_Development_of_the_Scale_of_Economic_Abuse/links/00b49529b4a5964617000000/Development-of-the-Scale-of-Economic-Abuse.pdf?origin=publication_detail

Ahven, A., & Surva, L. (2014). Perevägivaldla menetluspraktika: 2011 ja 2013.

Kriminaalpoliitika analüüs. Allikas:

<https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/189131>

Allaste, A.-A., & Võõbus, V. (2007). Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud. Tallinn. Kasutamise kuupäev: 01. 03 2019. a., allikas

https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf

Anderson, K. L. (2010). Conflict, Power, and Violence in Families and Family.

Journal of Marriage and, 726 – 742.

Australian Institute of Health and Welfare. (2018). *Family, domestic and sexual violence in Australia*. Kasutamise kuupäev: 05. 05 2019. a., allikas

www.aihw.gov.au: <https://www.aihw.gov.au/getmedia/d1a8d479-a39a-48c1-bbe2-4b27c7a321e0/aihw-fdv-02.pdf.aspx?inline=true>

Bancroft, L., & Silverman, J. (2002). *Assessing Risk To Children from batterers*.

Kasutamise kuupäev: 21. 03 2019. a., allikas www.researchgate.net:

https://www.researchgate.net/profile/Jay_Silverman/publication/253023808_ASSESSING_RISK_TO_CHILDREN_FROM_BATTERERS/links/55280fdb0cf29b22c9ba8d53/ASSESSING-RISK-TO-CHILDREN-FROM-BATTERERS.pdf?origin=publication_detail

- Bell, K. M., & Naugle, A. E. (2008). Intimate partner violence theoretical considerations: Moving towards a contextual framework. *Clinical Psychology Review*, 1096-1107.
- Bleijie, J. (12 2014. a.). *Office of the State Soroner Annual report 2013*. Allikas: Queensland Courts:
<https://www.parliament.qld.gov.au/documents/tableOffice/TabledPapers/2015/5515T612.pdf>
- Breiding, M. J., Basile, K. C., Smith, S. G., Black, M. C., & Mahendra, R. (2015). *Intimate partner violence surveillance: uniform definitions and recommended data elements*. Kasutamise kuupäev: 15. 04 2019. a., allikas .Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control:
<https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/ipv/intimatepartnerviolence.pdf>
- Cordis Bright Consulting. (2011). *Risk assessment and domestic violence: the multi-agency Marac model of intervention*. Kasutamise kuupäev: 02. 03 2019. a., allikas www.communitycare.co.uk/2007/:
<https://www.communitycare.co.uk/2007/04/18/risk-assessment-and-domestic-violence-the-multi-agency-marac-model-of-intervention/>
- Cunningham, A., Jaffe, P. G., Baker, L., Dick, T., Malla, S., Mazaheri, N., & Poisson, S. (september 1998. a.). *Theory derived explanations of male violence against female partners: literature update and related implications for treatment and evaluation*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas www.researchgate.net:
[https://www.researchgate.net/profile/Linda_Baker5/publication/238580284_Theory-derived_explanations_of_male_violence_against_female_partners_Literature_update_and_related_implications_for_treatment_and_evaluation/links/5735c90d08ae9f741b29bc64/Theory-deri](https://www.researchgate.net/profile/Linda_Baker5/publication/238580284_Theory-derived_explanations_of_male_violence_against_female_partners_Literature_update_and_related_implications_for_treatment_and_evaluation/links/5735c90d08ae9f741b29bc64/Theory-derived_explanations_of_male_violence_against_female_partners_Literature_update_and_related_implications_for_treatment_and_evaluation/links/5735c90d08ae9f741b29bc64/Theory-deri)
- Daro, D. A., & McCurdy, K. P. (2008). *Interventions to Prevent Child Maltreatment*. Allikas: <http://eknygos.lsmuni.lt/springer/678/137-155.pdf>
- Delara, M. (12 2016. a.). Mental Health Consequences and Risk Factors of Physical Intimate Partner Violence. *Mental Health in Family Medicine*, lk

- 119-125. Kasutamise kuupäev: 5. 04 2019. a., allikas
<https://www.mhfmjournal.com/old/open-access/mental-health-consequences-and-risk-factors-of-physical-intimate-partner-violence.pdf>
- Domestic Violence Death Review Team. (2015). *NSW Domestic Violence Death Review Team Annual Report 2012-2013*. Kasutamise kuupäev: 20. 05 2019. a., allikas www.lawlink.nsw.gov.au/coroners:
http://www.coroners.justice.nsw.gov.au/Documents/dvdrdt_2013_annual_reportx.pdf
- Douglas, H. (2018). *National Domestic and Family Violence Bench Book*. Kasutamise kuupäev: 22. 05 2019. a., allikas The University of Queensland: <http://dfvbenchbook.aija.org.au/case-database/>
- DVAC. (2019). Kasutamise kuupäev: 03. 04 2019. a., allikas
<https://www.dvac.org.au/>
- Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. (2014). Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas <http://www.eaui.ee/tegevusval/pere-ja-lahisuhtevagivald/projekti-kulg>
- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. (2014). *Naistevastane vägivald Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte*. Kasutamise kuupäev: 15. 05 2019. a., allikas [fra.europa.eu](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf): https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf
- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. (2014). *Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte*. (E. U. Rights, Toim.) Kasutamise kuupäev: 20. 04 2019. a., allikas FRA:
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf
- Euroopa Nõukogu. (11. 05 2011. a.). *Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon*. Kasutamise kuupäev: 01. 02 2019. a., allikas Riigi teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>
- Farrelly, J. (01. 03 2016. a.). *What is the Duluth Model for tackling domestic violence?* Kasutamise kuupäev: 01. 04 2019. a., allikas Criterion

- Conferences: <https://www.criterionconferences.com/blog/social-services/duluth-model-tackling-domestic-violence/>
- FindLaw. (i.a). *Stalking and Domestic Violence*. Kasutamise kuupäev: 30. 04 2019. a., allikas FindLaw: <https://family.findlaw.com/domestic-violence/stalking-and-domestic-violence.html>
- Finney, A. (2004). *Alcohol and intimate partner violence: key findings from the research*. Kasutamise kuupäev: 29. 03 2019. a., allikas Home Office: https://www.researchgate.net/profile/Andrea_Finney2/publication/242474742_Alcohol_and_intimate_partner_violence_key_findings_from_the_research_links/55df2f0a08ae7983897e8c3b/Alcohol-and-intimate-partner-violence-key-findings-from-the-research.pdf
- Gorbien, M. J., & Eisenstein, A. (2005). Elder Abuse and Neglect: An Overview. *Clinics in Geriatric Medicine* , 279-292.
- Grech, K., & Burgess, M. (05 2011. a.). *Trends and patterns in domestic violence assaults: 2001 to 2010*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas <https://www.bocsar.nsw.gov.au/Documents/BB/bb61.pdf>
- Haljand, M. K. (2018). Naistevastane majanduslik vägivald paarisuhtes Eesti näitel. Tartu. Kasutamise kuupäev: 22. 03 2019. a., allikas https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/60257/haljand_merilkristi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Harne, L., & Radford, J. (2008). *Tackling Domestic Violence Theories, policies and practice*. Berkshire.
- Home Office. (2011). *Research into Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARACs)*. Kasutamise kuupäev: 01. 05 2019. a., allikas CordisBright: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/116538/horr55-technical-annex.pdf
- Home Office. (12 2016. a.). *Domestic Homicide Reviews Key findings from Analysis of domestic homicide reviews* . London. Kasutamise kuupäev: 19. 03 2019. a., allikas https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/575232/HO-Domestic-Homicide-Review-Analysis-161206.pdf

- Johnson. (12 2006. a.). Conflict and Control Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. 1003-1018. Kasutamise kuupäev: 12. 03 2019. a., allikas www.researchgate.net:
https://www.researchgate.net/profile/Michael_Johnson170/publication/6752952_Conflict_and_Control_Gender_Symmetry_and_Asymmetry_in_Domestic_Violence/links/5a01c1134585152c9db36e9a/Conflict-and-Control-Gender-Symmetry-and-Asymmetry-in-Domestic-Violence.pdf
- Johnson. (2008). *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence*. Boston: University Press of New England.
- Johnson, M. M., & Leone, J. M. (03. 04 2005. a.). Findings from the National Violence Against Women Survey. *Journal of family issues*, 322 - 349. Kasutamise kuupäev: 10. 03 2019. a., allikas
<http://www.personal.psu.edu/mpj/2005%20JFI%20Johnson%20%26%20Leone.pdf>
- Johnson, M. P., & Ferraro, K. J. (11 2000. a.). Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions. *Journal of Marriage and the Family*, lk 948-959. Kasutamise kuupäev: 10. 03 2019. a., allikas
<http://www.personal.psu.edu/mpj/2000%20JMF%20Johnson%20&%20Ferraro.pdf>
- Johnson, M., & Ferraro, K. (2000). *Journal of Marriage and the Family*. Allikas: Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions:
<http://www.personal.psu.edu/mpj/2000%20JMF%20Johnson%20&%20Ferraro.pdf>
- Justiitsministeerium. (2019). Kuritegevus Eestis 2018 . Kasutamise kuupäev: 20. 03 2019. a., allikas <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2018>
- Justiitsministeerium. (i.a). *Mis on perevägivald?* Kasutamise kuupäev: 29. 04 2019. a., allikas Justiitsministeerium:
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/mis-perevagivald>
- Kahu, K. (2018). Ahistava jälitamise kriminaliseerimine Eestis – kuriteokoosseisu erakordsusest ja sellega seotud probleemast. *Õiguskeel*.

- Kase. (2013). *Naistevastase vägivalda definitsioonid*. Kasutamise kuupäev: 10. 04 2019. a., allikas <http://www.enut.ee/Iisa/ettekanne.rtl>
- Kase, H., & Pettai, I. (2006). Sünnitaja käitumine ja koduvägivald Eestis Küsitluse tulemused. Tallinn. Kasutamise kuupäev: 21. 03 2019. a., allikas <https://enut.ee/files/S%c3%bcnnitaja-k%c3%a4itumine-ja-koduv%c3%a4givald-Eestis.pdf>
- Kimmel, M. S. (11 2002. a.). "Gender Symmetry" in Domestic Violence A Substantive and Methodological Research Review. *Violence against women*, 1333-1358.
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn.
- Laing, L. (2004). *Risk Assessment in Domestic Violence*. Kasutamise kuupäev: 07. 04 2019. a., allikas Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.540.7076&rep=rep1&type=pdf>
- Lawson, J. (2012). Sociological Theories of Intimate Partner Violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, lk 572-590.
- Linno, M., Soo, K., & Strömpl, J. (2011). *Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks*. Kasutamise kuupäev: 15. 04 2019. a., allikas Justiitsministeerium: http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalda_juhis_kovidele_veebi.pdf
- Lippus, H., Laanpere, M., Tuisk, T., & Karro, H. (05 2013. a.). Planeerimata raseduse esinemissagedus ja sellega seotud tegurid Eestis. *Eesti Arst*, lk 257-260.
- Markus, L., & Sandison, B. (2018). *Family, domestic and sexual violence in Australia*. Kasutamise kuupäev: 09. 05 2019. a., allikas Australian Institute of Health and Welfare 2018: <https://www.aihw.gov.au/getmedia/d1a8d479-a39a-48c1-bbe2-4b27c7a321e0/aihw-fdv-02.pdf.aspx?inline=true>
- Mitendorf, A. (19. 11 2017. a.). Kuidas tagatakse koduvägivalda ohvri turvalisus tema kodus? . *Õhtuleht*.

- Mitendorf, A. (2019). *Tõhusam koostöö kannatanu kaitseks Koostöösekkumised lähisutevägivaldas kannatanu kaitseks Võru- ja Põlvamaa. Võru.*
- Mitendorf, A., & Raudsepp, T. (17. 01 2019. a.). Perevägivald kui viitsütikuga pomm. *Sotsiaalministeeriumi ajaveeb*. Kasutamise kuupäev: 07. 05 2019. a., allikas <https://somblogi.wordpress.com/2019/01/17/perevagivald-kui-viitsutikuga-pomm/>
- National Police Chief Council. (i.a). *Dashriskmodel*. Kasutamise kuupäev: 10. 03 2019. a., allikas <https://www.dashriskchecklist.co.uk/>
- NCDCV. (i.a). Power and control wheel. *National Center on Domestic and Sexual Violence*. Kasutamise kuupäev: 31. 03 2019. a., allikas <http://www.ncdsv.org/images/PowerControlwheelINOSHADING.pdf>
- Paymar, M., & Pence, E. (1993). *Education Groups for Men Who Batter The Duluth Model*. New York: Springer Publishing Company.
- Pence, E. (i.a). *Duluth Model*. Kasutamise kuupäev: 14. 04 2019. a., allikas www.theduluthmodel.org: <https://www.theduluthmodel.org/wp-content/uploads/2017/03/The-Duluth-Model.pdf>
- Pettai, I., Tiit, E.-M., Ruubel, L., Rist, J., & Laidmäe, V.-I. (2016). *Perevägivalda hind Eestis*. Kasutamise kuupäev: 15. 03 2019. a., allikas Sotsiaalministeerium: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/Norra/vagivalda_hind.pdf
- Pickles, J. (18. 04 2007. a.). *Risk assessment and domestic violence: the multi-agency Marac model of intervention*. Kasutamise kuupäev: 02. 05 2019. a., allikas www.communitycare.co.uk: <https://www.communitycare.co.uk/2007/04/18/risk-assessment-and-domestic-violence-the-multi-agency-marac-model-of-intervention/>
- Politsei- ja Piirivalveamet. (i.a). *Lähisuhtevägivald*. Kasutamise kuupäev: 10. 04 2019. a., allikas Politsei- ja Piirivalveamet: <https://www2.politsei.ee/et/nouanded/lahisuhtevagivald/>
- Raudsepp, T. (02 2017. a.). Marac - võrgustikupõhine mudel lähisuhtevägivalda juhtumite korraldamiseks. *Sotsiaaltöö(3)*, lk 45-49. Allikas: https://www.tai.ee/images/Raudsepp_45_-_49.pdf

- Raudsepp, T., & Salla, K. A. (i.a). *Võrgustikupõhine MARAC juhtumikorralduse mudel*. Kasutamise kuupäev: 28. 04 2019. a., allikas http://f.ell.ee/failid/LVP/2017/01/02_Triin_Raudsepp_MARAC_150317.pdf
- Reducing the Risk of Domestic Abuse*. (2019). Allikas: <https://www.reducingtherisk.org.uk/cms/content/risk>
- Reducing the Risk of Domestic Abuse. (i.a). *Identifying risk indicators*. Allikas: [reducingtherisk.org.uk](https://www.reducingtherisk.org.uk): <https://www.reducingtherisk.org.uk/cms/content/identifying-risk-indicators>
- Richards, L. (2009). *Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (DASH, 2009) Risk Model*. Kasutamise kuupäev: 22. 04 2019. a., allikas www.dashriskchecklist.co.uk: <https://www.dashriskchecklist.co.uk/wp-content/uploads/2016/09/DASH-Practice-Guidance-2016.pdf>
- Richards, L. (2014). *Dash risk checklist for the identification of high risk cases of domestic abuse, stalking and honour'-based violence*. Kasutamise kuupäev: 02. 04 2019. a., allikas Safe Lives: <http://lighthousewa.org.uk/wp-content/uploads/2016/05/Dash-Risk-Assessment-with-guidance-notes.pdf>
- Richards, L., & Baker, A. (26. 08 2003. a.). *Findings from the Multi-agency Domestic Violence Murder Reviews in London. Prepared for the ACPO Homicide Working Group*. Kasutamise kuupäev: 28. 03 2019. a., allikas <https://paladinservice.co.uk/wp-content/uploads/2013/07/Findings-from-the-Domestic-Homicide-Reviews.pdf>
- Riigi Teataja. (2016). *Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2016–2019*. Allikas: https://www.riigiteataja.ee/akt/3291/2201/6001/439k_lisa.pdf#
- Riigikogu. (06. 06 2001. a.). *karistusseadustik*. Kasutamise kuupäev: 20. 04 2019. a., allikas Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12792390?leiaKehtiv>
- Riigikogu. (19. 11 2014. a.). *lastekaitseadus*. Kasutamise kuupäev: 01. 02 2019. a., allikas Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049?leiaKehtiv>

- Robbins, R., Mclaughlin, H., Bellamy, C., & Thackray, D. (2014). Domestic violence and multi-agency risk assessment conferences (MARACs): A scoping review. *Journal of Adult Protection*, 389- 398.
- Robinson, A. L. (06 2004. a.). *Domestic Violence MARACs (Multi-Agency Risk Assessment Conferences) for Very High-Risk Victims in Cardiff, Wales: A Process and Outcome Evaluation*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas RobinsonA@Cardiff.ac.uk:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.485.3056&rep=rep1&type=pdf>
- Robinson, A. L. (08 2006. a.). Reducing Repeat Victimization Among High-Risk Victims of Domestic Violence. *Violence Against Women*, 761-788.
- Robinson, A. L., & Tregidga, J. (11 2007. a.). The Perceptions of High-Risk Victims of Domestic Violence to a Coordinated Community Response in Cardiff,Wales. *Violence Against Women*, 1130-1148.
- Robinson, A. L., Myhill, A., Wire, J., Roberts, J., & Tilly, N. (09 2016. a.). *Risk-led policing of domestic abuse and the DASH risk model*. Kasutamise kuupäev: 20. 03 2019. a., allikas College of Policing:
https://www.college.police.uk/News/College-news/Documents/Risk-led_policing_of_domestic_abuse_and_the_DASH_risk_model.pdf
- Roehl, J., & Guerin, K. (2 2000. a.). Intimate Partner Violence: The Current Use of Risk Assessments in Sentencing Offenders. *The Justice System Journal*, 171-198.
- RT I, 04.01.2019, 12. (06. 06 2001. a.). *karistusseadustik*. Kasutamise kuupäev: 30. 04 2019. a., allikas Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/184411?leiaKehtiv>
- RT I, 04.01.2019, 12. (17. 12 2003. a.). *ohvriabi seadus*. Kasutamise kuupäev: 20. 04 2019. a., allikas Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12791909?leiaKehtiv>
- RT I, 28.11.2017, 2 . (28. 11 2017. a.). *lastekaitse seadus*. Allikas: Riigi Teataja :
<https://www.riigiteataja.ee/akt/106122014001?leiaKehtiv>
- Rösemann, U., Logar, R., Marvanova Vargova, B., Kemshall, H., Hilder, S., & Fisher, H. (2011). Võimekuse loomine vägivallariskide hindamiseks ja

- ohvrite turvalisuse tagamiseks. (S. Hilder, Toim.) Kasutamise kuupäev: 20. 02 2019. a., allikas Women Against Violence Europe: http://files.wave-network.org/trainingmanuals/PROTECTII_Risk_Assessment_and_Safety_2012_Estonian.pdf
- SafeLives. (2014). *Frequently asked questions*. Kasutamise kuupäev: 20. 05 2019. a., allikas www.safelives.org.uk: http://www.safelives.org.uk/sites/default/files/resources/MARAC_FAQs_for%20MARAC%20practitioners_2013%20FINAL.pdf
- SafeLives. (2017). *SafeLives Marac Process: Quick Guide*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas www.safelives.org.uk: <http://www.safelives.org.uk/sites/default/files/resources/Marac%20Process%20Quick%20Guide%20NB.pdf>
- SafeLives. (i.a). *Ending domestic abuse*. Kasutamise kuupäev: 03. 03 2019. a., allikas <http://www.safelives.org.uk/practice-support/resources-identifying-risk-victims-face>
- Salla, J., Ceccato, V., & Ahven, A. (08 2012. a.). *Homicide in Estonia*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas [Researchgate.net](https://www.researchgate.net/publication/226331599_Homicide_in_Estonia): https://www.researchgate.net/publication/226331599_Homicide_in_Estonia
- Schönberg, K. (3 2018. a.). MAPPa loob koostöökis paremad võimalused. *Sotsiaaltöö*, 28.
- Selliöv, O., & Valberg, Õ. L. (2018). *Lähisuhtevägivalla ennetuse ja varase sekkumise kavand Tallinna linnale*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas www.tallinn.ee: <https://www.tallinn.ee/est/g6810s117629>
- Sharp-Jeffs, N. (2015). *Research into the extent and nature of financial abuse within intimate relationships in the UK*. Kasutamise kuupäev: 21. 03 2019. a., allikas www.refuge.org.uk: <https://www.refuge.org.uk/files/Money-Matters.pdf>
- Siseministeerium. (18. 09 2015. a.). *Siseministri 18.09.2015 käsikirjaga nr 1-3/170 "Toetuse andmise tingimused riskikäitumise ennetamiseks, riskis olevate perede toetamiseks ning turvalise elukeskkonna arendamiseks"*

- LISA 5. Kasutamise kuupäev: 08. 05 2019. a., allikas Siseministeerium:
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/VVO/noorte_meede_-_toetuse_andmise_tingimuste_seletuskiri.pdf
- Smith, B. E., Nickles, L. B., Mulmat, D. H., & Davies, H. J. (2002). *Helping Children Exposed to Domestic Violence: Law Enforcement and Community Partnerships, Final Report*. Kasutamise kuupäev: 20. 02 2019. a., allikas National Criminal Justice Reference Service:
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/193416.pdf>
- Soo, K. (2010). Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Lõppraport. Tartu. Kasutamise kuupäev: 01. 03 2019. a., allikas
http://www.enu.ee/lisa/553_Paarisuhtevagivald%20Eestis_levik%20ja%20tagajarjed_loppraport%202010.pdf
- Soo, K. (2015). *Naistevastase vägivaldaga seotud teadmised ja hoiakud Eestis*. Justiitsministeerium. Kasutamise kuupäev: 17. 05 2019. a., allikas
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/soo_naistevastase_vagivaldaga_seotud_teadmised_ja_hoiakud_eestis.pdf
- Soo, K. (2016). Eesti meeste vägivald kooselupartneri vastu. *Ariadne Lõng*, lk 81-95.
- Soo, K., Laanpere, M., Lippus, H., & Part, K. (2015). Seksuaalvägivald ja hoiakud Eestis: uuringute ülevaade. Tartu. Kasutamise kuupäev: 09. 05 2019. a.
- Sotsiaalkindlustusamet. (2018). MARAC juhtumikorralduse mudel. Kasutamise kuupäev: 2019. 04 04. a., allikas
<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/marac-juhtumikorralduse-mudel>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2018). MARAC seirearuanne.
- Sotsiaalkindlustusamet. (27. 04 2019. a.). Kasutamise kuupäev: 09. 05 2019. a., allikas <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/ohvriabisepoordumiste-arv-huppeliselt-kasvanud+&cd=1&hl=et&ct=clnk&gl=ee>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2019). *KOV lastekaitse roll lähisuhtevägivald juhtumil*.
- Sotsiaalkindlustusamet. (02. 05 2019a. a.). *Naiste tugikeskuse teenuse I kvartali kokkuvõtte*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas

Sotsiaalkindlustusamet:

<http://siseveebska.sotsiaalministeerium.ee/uudised/Pages/Naiste-tugikeskuse-teenuse-I-kvartali-kokkuvõtte.aspx>

Sotsiaalkindlustusamet. (29. 04 2019b. a.). *Ohvriabisse pöördumiste arv on hüppeliselt kasvanud*. Kasutamise kuupäev: 01. 05 2019. a., allikas

Sotsiaalkindlustusamet:

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/ohvriabisse-poordumiste-arv-huppeliselt-kasvanud>

Sotsiaalkindlustusamet. (i.a c). *MARAC juhtumikorralduse mudel*. Kasutamise kuupäev: 26. 02 2019. a., allikas Sotsiaalkindlustusamet:

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/marac-juhtumikorralduse-mudel>

Sotsiaalkindlustusamet; Siseministeerium. (2018). *MARAC juhendmaterjal. Lähisuhtevägivallaga tegelevale spetsialistile*. Tallinn.

Sotsiaalministeerium. (21. 12 2018. a.). *Perevägivalda faktileht 2018*. Kasutamise kuupäev: 09. 05 2019. a., allikas Sotsiaalministeerium:

https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/perevagivalda_faktileht_2018.pdf

Steel, N., Blakeborough, L., & Nicholas, S. (2011). *Supporting high-risk victims of domestic violence: a review of Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARACs)*. Kasutamise kuupäev: 20. 04 2019. a., allikas publishing.service.gov.uk:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/116537/horr55-report.pdf

Tamm, G., & Espenberg, S. (12 2016. a.). *Lähisuhtevägivallaga juhtumikorralduse MARAC-mudeli (Multi Agency Risk Assessment Conference) rakendamise mõju hindamise meetodika väljatöötamine Eestis : lõpparuanne, detsember 2016*. Allikas: Tartu Ülikool. RAKE.

Tamm, K., & Solodov, S. (2019). *Kuritegevus Eestis 2018. Perevägivald*.

Kasutamise kuupäev: 30. 04 2019. a., allikas Justiitsministeerium:
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2018>

- Tekkel, M., & Veideman, T. (2017). *Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2016*. Kasutamise kuupäev: 25. 05 2019. a., allikas Tervise Arengu instituut:
https://intra.tai.ee//images/prints/documents/149069399613_Eesti_taisk_asvanud_rahvastiku_tervisekaitumise_uuring_2016.pdf
- The HealthPath Foundation of Ohio. (2002). *Helping Children Exposed to Domestic Violence: Law Enforcement and Community Partnerships, Final Report*. Kasutamise kuupäev: 20. 02 2019. a., allikas National Criminal Justice Reference Service:
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/193416.pdf>
- Thiara, R. K. (12 2016. a.). Understanding disabled women's experiences of domestic abuse. Kasutamise kuupäev: 01. 05 2019. a., allikas
http://www.safelives.org.uk/practice_blog/understanding-disabled-womens-experiences-domestic-abuse
- Tikerpuu, M. (06. 02 2019. a.). *Ohvriabi kriisitelefoni poole pöördusid enim naised*. Kasutamise kuupäev: 20. 04 2019. a., allikas Delfi.ee:
<https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/ohvriabi-kriisitelefoni-poole-poordusid-enim-naised?id=85244169>
- UN Woman. (2011). *Case Study: The Multi-agency Risk Assessment Conference between London police, local authorities and service providers (United Kingdom)*. Kasutamise kuupäev: 10. 05 2019. a., allikas
www.endvawnow.org/:
http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/security_marac_case_study.pdf
- Unisef. (2017). *Behind Closed Doors The Impact of Domestic Violence on Children*. Kasutamise kuupäev: 17. 02 2019. a., allikas www.unicef.org:
<https://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf>
- Vabariigi Valitsus. (20. 09 2017. a.). *Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus*. Kasutamise kuupäev: 11. 03 2019. a., allikas Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017001>
- Vabariigi Valitsus. (13. 09 2018. a.). *Lähisuhtevägivalda all kannatanute kaitse Pärnu projekti tulemused*. Tallinn.

van Ewijk, H. (3 2017. a.). Võrgustikutöö. *Sotsiaaltöö*, lk 27.

WHO. (2011). Intimate partner violence during. Kasutamise kuupäev: 21. 03
2019. a., allikas

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70764/WHO_RHR_11.35_eng.pdf;jsessionid=02576688D915E62A395D960F608CF2CD?sequence=1

World Health Organization. (2012). *Understanding and addressing violence against women Intimate partner violence*. Kasutamise kuupäev: 10. 05
2019. a., allikas WHO:

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_end.pdf;jsessionid=3822F52C82296F6ACA907D3581683179?sequence=1

Füüsiline vägivald			
Ei	Madal	Keskmine	Kõrge
Mitte kunagi või mitte praegu	Löömine, lükkamine; ilma vigastusteta	Löömine, lükkamine; kestev valu või hingevalu või kergete vigastuste tekitamine.	Tugev/märgatav hingevalu, haavad, rebendid, valu, tõsised põrutused, põletused, luumurrud, tapmisähvardused ja –katsed partneri või laste või sugulaste või koduloomade suhtes. Kägistamine, vee all hoidmine või relvaga ähvardamine või relva kasutamine, teadvusekaotused, peavigastused, sisemised vigastused, püsivad vigastused, nurisünnitused.
Seksuaalne vägivald			
Ei	Madal	Keskmine	Kõrge
Mitte kunagi või mitte praegu	Seksuaalse alatooniga häirivad märkused, solvangud.	Pealesunnitud seks; vastumeelsed puudutused, ilma vägivaldsete teod, käitumine, mis paneb kannatanu tundma end ebamugavalt seoses seksiga, oma soolise identiteediga või seksuaalse orientatsiooniga.	Ähvardustega või jõuga pealesunnitud seks, vägistamine, tõsised seksuaalsed rünnakud. Meelega valu tekitamine seksi ajal, seksi ja vägivaldsuse kombineerimine, kaasates relvi; laste seksuaalne väärkohtlemine ja sunnib partnerit seda pealt vaatama, pealesunnitud prostitutsioon, teadlik STLI/HIV/AIDSi levitamine.
Ahistamine või jälitamine			
Ei	Madal	Keskmine	Kõrge
Mitte kunagi või mitte praegu	Juhuslikud telefonikõned, sõnumid või e-mailid.	Sagedased telefonikõned, sõnumid või e-mailid.	Pidevad/obsessiivsed telefonikõned, sõnumid või e-mailid, kutsumata külaskäigud koju, töökohta jne või jälgimised. Vara kallal vandaalitsemine või vara hävitamine, kannatanu jälitamine pärast lahkuminekut, partneri või teiste pereliikmete ähvardamine mõrvaga või enesetapuga, seksuaalvägivaldaga ähvardamine, teiste kaasamine jälitustegevusse.
Armukadedus või kontrolliv käitumine/emotsionaalne vägivald			
Ei	Madal	Keskmine	Kõrge
Mitte kunagi või mitte praegu	Kannatanu ajaline kontrollimine, mõningane isoleerimine perekonnas t/ sõpradest või tugivõrgustikust, avalikust elust ära lõikamine.	Suurenenud kontroll kannatanu aja suhtes, olulisel määral isoleerimine perekonnast/ sõpradest, kirjavahetuse või telefonikõnede kontrollimine, rahalistele vahenditele juurdepääsu kontrollimine, irratsionaalsed süüdistused truudusetuse üle, kannatanu pidev kritiseerimine partnerina/naisena/ emana.	Kontrollib enamust või peaaegu kogu kannatanu igapäevaseid tegevusi, ravimite võtmist, vajalike teenuste kättesaadavust (eriti oluline puudega kannatanute osas); ekstreemne domineeriv käitumine, nt usub, et partner kuulub täielikult talle. Ekstreemne armukadedus, nt „Kui mina ei saa sind, siis ei saa ka keegi teine“, ja sellest tulenev käitumine. Inimese lukustamine, kinni hoidmine, tema liikumiste tõsine piiramine, ähvardused laste äravõtmise osas. Suitsiidiga/mõrvaga ähvardamised, teiste pereliikmete kaasamine, „au mõrvad“. Seksuaalse sisuga info (fotod, internetis nt Facebookis, avalikes kohtades) avaldamisega ähvardamine teistele pereliikmetele, usulises või kohaliku kogukonna ringkonnas.

Lisa 2

DASH riskihindamise küsimustik

See küsimustik on mõeldud lähisuhtevägivalla ohvritega töötavatele spetsialistidele vägivallakogemuse hindamiseks ning aitab välja selgitada, kas ohver vajab kõrgeenenud turvalisuse riski tõttu MARACi edasisuunamist.

Selgituseks ohvrile

Selgita kannatanule, et järgnevad küsimused puudutavad [vägivalla toime pannud isiku(te) nimi (nimed)], kellest tuleb vastamisel lähtuda. Lisa selgituse juurde, et küsimuste esitamise eesmärgiks on tagada ohvriks langenud isiku ohutus ja kaitse.

Juhend täitmiseks

Küsimused jagunevad põhi- ja lisaküsimusteks. Iga põhiküsimuse juures tee ristike kasti (JAH/EI/EI TEA) vastavalt ohvri vastustele, vajadusel lisa kommentaar. Kui info ei pärine otse ohvrit, lisa infoallikas kommentaari lahtrisse. Seal, kus esineb lisaküsimus, tee vastavasse kasti rist ohvri vastustest lähtudes, vajadusel täpsusta või kasuta vastamiseks numbrilist skaalat (2. küsimus). Põhiküsimused on rasvases kirjas ja neid on 24. Hallid kastid tähistavad lisaküsimusi, need jäta tühjaks. Skoori arvutamiseks loe kokku kõik põhiküsimuste vastused JAH tulbas (vt lisaks MARACile esitamise soovituslikud kriteeriumid). Lisaküsimuste vastuseid skoori arvutamisel ei kasutata. Lõpliku edasisuunamise otsuse juures on soovitatav arvesse võtta ka lisaküsimuste vastuseid ning kliendi hirmu suurust 2. küsimuses sisalduval skaalal. 14 ja enam „jah“ vastust viitab nähtavalt selgele kõrgele riskile.

Andmed ohvri kohta

Sugu	☐ N ☐ M
Vanus	
Rahvus	
Alaealised lapsed peres [arv ja vanus(ed)]	
Vägivalda tarvitanud isik [nimi ja seotus ohvriga]	
Kas ohver ja vägivaldlatseja on endiselt suhtes?	☐ jah ☐ ei

	JAH	EI	EI TEA	KOMMENT AAR
<p>1. Kas juhtunud olukord põhjustas vigastusi?</p> <p>Kui jah, siis milliseid?</p> <p>☐ verevalumid (sinikad) ☐ marrastused ja kriimustused ☐ luumurrud ja nihestused ☐ murdunud hambad ☐ verejooks ☐ muu (palun täpsusta, mis)</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>Kas ta on tekitanud sulle ka varem vigastusi?</p> <p>☐ jah ☐ ei</p>				
<p>2. Kas sa tunned tema juuresolekul hirmu?</p> <p>Skaalal 0–10, kui suurt hirmu sa tema suhtes tunned? (0 – üldse mitte, 10 – väga tugev hirm)</p> <p>0-1-2-3-4-5-6-7-8-9-10</p>				
<p>3. Kas sa kardad vägivalla kordumist?</p> <p>Kui jah, siis mida sa täpsemalt kardad?</p> <p>_____</p> <p>_____</p>				
<p>4. Kas ta keelab/takistab sul teiste inimestega kohtuda/suhelda ja/või tunned end isoleeritult?</p> <p>Kui jah siis kellega ta keelab/takistab sul kohtuda/suhelda:</p> <p>☐ perega ☐ sõpradega ☐ teistega (palun täpsusta, kellega)</p> <p>_____</p> <p>_____</p>				
<p>5. Kas sa oled masenduses?</p> <p>Kas sul on esinenud (viimasel ajal, temaga kooselu ajal) enesetapumõtteid?</p> <p>☐ jah ☐ ei</p>				

6. Kas sa oled viimase aasta jooksul temast lahku läinud või seda teha püüdnud?				
7. Kas teie vahel on olnud konflikte lapsega/lastega suhtlemise teemadel?				
8. Kas ta helistab, kirjutab, kontakteerub, jälitab või ahistab sind pidevalt? Kui JAH, siis kui tihti? ☐ iga päev ☐ kord nädalas ☐ harvem				
9. Kas sa oled rase või oled viimase 18 kuu jooksul sünnitanud?				
10. Kas vägivald on muutunud sagedasemaks?				
11. Kas vägivald on muutunud tõsisemaks?				
12. Kas ta üritab kontrollida kõike, mida sa teed? Kas ta on liigselt armukade? ☐ jah ☐ ei				
13. Kas ta on sinu vastu kasutanud relvi või sind rünnanud muude esemetega?				
14. Kas ta on kunagi ähvardanud sind või kedagi teist ära tappa?				
15. Kas ta on kunagi üritanud sind puua, kägistada, lämmatada, uputada, põletada või teha muud sellist?				
16. Kas ta on teinud seksuaalse sisuga tegevusi, mis on pannud sind end halvasti tundma või sulle haiget teinud?				
17. Kas peale tema on veel keegi, keda sa kardad? Kui jah, siis, kes ja mis põhjustel sa teda kardad? _____ _____				
18. Kas ta on vigastanud kedagi teist? Kui jah, siis palun täpsusta, kellele on haiget tehtud.				

☐ laps(ed) ☐ muu pereliige ☐ keegi eelnevatest suhtest ☐ keegi muu (palun täpsusta)				
19. Kas ta on kunagi kohelnud halvasti mõnda looma?				
20. Kas sul on rahalisi raskusi? Kas sa sõltud temast rahaliselt? ☐ jah ☐ ei				
	JAH	EI	EI TEA	KOMMENTAAR
21. Kas tal on viimase aasta jooksul olnud probleeme narkootikumide, alkoholi, retseptiravimite või vaimse tervisega? Kui jah, siis palun täpsusta, millega: ☐ alkohol ☐ narkootikumid ☐ ravimid ☐ vaimne tervis ☐ muu (palun täpsusta)				
22. Kas ta on kunagi üritanud sooritada enesetappu või ähvardanud seda teha? Kui jah, siis kas see oli: ☐ enesetapukatse ☐ enesetapuga ähvardamine ☐ mõlemad				
23. Kas teda on kunagi kriminaalkorras karistatud või ta on toime pannud seaduserikkumisi, mille tõttu ta on olnud politseis uurimise all? Kui jah, siis palun täpsusta, mis põhjustel: ☐ lähisuhtevägivald ☐ seksuaalvägivald ☐ muud laadi vägivald ☐ muu (palun täpsusta)				
24. Kas ta on kunagi rikkunud määratud karistuse(te) tingimusi/kohtu piiranguid või ametlikku kokkulepet selle kohta, millal ta sind ja/või lapsi näha võib? (sa võid mõelda ka tema eelmistele suhetele)				

<p>Kui jah, siis palun täpsusta, millega oli tegemist:</p> <p>☐ viibimiskeeld ☐ lähenemiskeeld ☐ lapsega kohtumise kord ☐ muu (palun täpsusta)</p> <p>_____</p> <p>_____</p>				

Spetsialisti hinnang:

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anne Klaar,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose „Juhtumikorralduslik mudel MARAC ja DASH riskihindamine Eesti näitel“, mille juhendaja on Kadri Soo, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anne Klaar
27.05.2019